

GİRİŞ

İşlevselcilik, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biridir. İşlevselcilik, çağdaş sosyolojide en etkili olan bir sosyolojik kuramdır. İşlevselcilik, çağdaş sosyoloji kuramları içinde akla ilk önce gelen kuram olma özelliğine sahiptir. İşlevselcilik, sosyal düzene, dengeye, uyuma, sosyal dayanışmaya, bütünleşmeye ve istikrara önem vermiştir. İşlevselcilik, bireyler ve toplumlar açısından son derece önemli olan sosyal bütünleşmeye vurgu yapmıştır. İşlevselcilik, sosyal bütünleşmede değerlerin ve normların rolünün büyük olduğuna işaret etmiştir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan işlevselciliği ana hatlarıyla tanıtmaktır. İşlevselciliğin öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide öne çıkan diğer kuramların, özellikle de çatışma kuramı, yapısalcılık ve yapılaşma kuramının daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

İŞLEVSELÇİLİĞİN KÖKLERİ

İşlevselciliğin kökleri, klasik sosyolojide egemen olan organizmacı anlayışa uzanır. Klasik sosyolojide organizmacı anlayış, toplumu bir organizma gibi ele alır. Bu çerçevede işlevselcilik, sosyolojiye biyolojiden uyarlanmıştır. Auguste Comte ve Herbert Spencer İşlevselciliğin temelinde organizmacı anlayışın öncüsü olan Auguste Comte'un ve Herbert Spencer'in fikirleri vardır. İşlevselcilik, bilhassa sosyolojinin isim babası Comte'un görüşlerine dayalıdır. Comte ve Spencer, toplumu alt sistemlere ayırmış, toplumun uyumlu bir bütünlük olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlar, toplumu bir organizma gibi ele almışlar, özellikle de Emile Durkheim'ı etkileyerek işlevselciliğin temellerini atmışlardır.

İŞLEVSELÇİLİĞİN ANA İSİMLERİ

İşlevselciliğin en mühim temsilcileri, Emile Durkheim, Bronislaw Kaspar Malinowski, Talcott Parsons ve Robert King Merton'dır. Emile Durkheim Emile Durkheim, işlevselciliğin çerçevesini belirlemiştir. Durkheim, sosyolojik analizlerinde toplum sözcüğünü yüceltmıştır. Durkheim, sosyal olgulara odaklanmış, sosyal olguların bireyin dışında olduğunu ve bireye kendisini zorla kabul ettirdiğini öne sürmüştür. Durkheim, sosyal olgulara işlevleri açısından yaklaşmış, her sosyal olgunun bir işlevinin olduğunu dile getirmiştir. Mesela, din olgusu, toplumda bütünleştirici bir işleve sahiptir. Durkheim, sosyal bir olgunun işlevinin sosyal olduğunu, yani sosyal bakımdan faydalı sonuçlar meydana getirilmesinden ibaret olduğunu belirtmiştir.

Durkheim, bireyi sosyolojinin dışına itmekle ve sosyal olgulara yönelmekle, işlevselciliğin temellerini atmıştır. Başka bir deyişle, Durkheim, toplumun gücüne, sosyal olguların belirleyiciliğine ve işlevine odaklanarak işlevselciliğin temel eğilimini belirlemiştir. Bronislaw Kaspar Malinowski Malinowski, işlevselciliğin ana isimlerindedir. Malinowski, işlevselcilik terimini icat etmiştir.

Malinowski'ye göre, sosyal kurumlar, insanın biyolojik ihtiyaçlarını doyurmak üzerine inşa edilmişlerdir. Malinowski, toplumdaki her şeyi işlevi açısından ele almış, özellikle de kültür sisteminin işlevsel çözümlemesini yapmıştır. Malinowski, kültürün, çeşitli alt-sistemleri karşılıklı olarak birbirine bağlı bir bütün olduğunu ileri sürmüştür. Malinowski, toplumdaki kültürel unsurları işlevleri açısından çözümlenerek işlevselciliğin gelişmesine önemli katkı yapmıştır. Talcott Parsons Talcott Parsons, işlevselciliğin en büyük temsilcidir.

Parsons, toplumu bir sistem olarak görmüştür. Parsons, düzen, yapı ve denge üzerine odaklanmıştır. Parsons, sistem çözümlemesinde, sosyal sistem, kültürel sistem ve kişilik sistemini esas almıştır. Parsons, sosyal sistemin alt-sistemleri olarak ekonomi, politika, din ve kültürü almış, onların işlevsel zorunluluklarına vurgu yapmıştır. Parsons'un bu çözümlemesi, "AGIL" şeması (uyum, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örüntü sürdürme) olarak bilinmektedir. Parsons, toplumda düzene, dengeye, uyuma ve bütünleşmeye aşırı önem vermiş, değerler ve normlar çok önemsemmiştir. Parsonsna, sosyal çatışma ve değişmeyi yeterince açıklayamamıştır. Robert King Merton Robert King Merton, işlev konusuna yoğun bir ilgi göstermiştir. Merton, işlevi, toplumun uyumuna katkı sağlayan unsur olarak ele almıştır.

Merton, ayrıca toplumun uyumunu bozan işlevlerden ("bozuk işlev") söz etmiştir.

Merton, bozuk işlevlerin zamanla işlevsel hâle geldiğini iddia etmiştir. Bu çerçevede Merton, anomi ve sapma davranışları üzerine yoğunlaşmış, onların toplum açısından nasıl işlevsel hâle getirileceğini tartışmıştır. Merton, insan davranışlarını çözümlenmiş, toplumun belirlediği "kültürel hedefler" ve onlara ulaşmak için koyduğu "kurumsallaşmış araçlar" ekseninde beş davranış tipinden (uyum, yenilik yaratma, şekilci, geriye çekilme ve isyan davranışı) üzerinde durmuştur. Merton, toplumun uyumunu ve bütünlüğünü arttıran işlevlerin yanı sıra onun ahengini ve düzenini bozan işlevlerin de olabileceğini

ileri sürerek, işlevselciliğe taze bir soluk getirmiştir.

İŞLEVSELÇİLİĞİN ANAHTAR TERİMLERİ

İşlevselciğin önemli terimleri arasında işlev, sistem, alt-sistem, uyum, ahenk, düzen, denge, değerler ve normlar ön plana çıkmaktadır. İşlevselciliğin bu anahtar terimleri içinde en mühim olanı, işlev terimidir.

İŞLEVSELÇİLİĞİN TEMEL TEZLERİ

- İşlevselcilik, toplumu bir organizma gibi görmüş, toplumun yapısı ve işleyişi ile organizmanın yapısı ve işleyişinin benzerliğine vurgu yapmıştır. İşlevselcilik, toplumun bir canlı organizma gibi doğup, büyüüp, gelişip ve farklılaştığını savunmuştur.
- İşlevselcilik, toplumu bir sistem ve bir bütün olarak görmüş, alt-sistemleri bütünle, bütünü oluşturan alt-sistemleri ise birbirleriyle ilişkilendirmiştir. İşlevselcilik, her alt-sistemin diğer alt-sistemlerle ve bütünle uyum içinde olduğunu iddia etmiştir.
- İşlevselciler toplumun özünün düzen olduğunu, düzeni sağlayan şeyin ise ortak değerler sistemi olduğunu öne sürmüşlerdir. İşlevselcilere göre, toplumu bir arada tutan şey, değerler ve normlardır. Değerler ve normlar, toplumun çimentosudur. Değerler ve normlar, bireyleri birbirine bağlar ve onları birleştirir. Değerler ve normlar, toplumda bütünleşmeyi sağlar.
- İşlevselciler, toplumda düzenin yanı sıra uyum da önemli olduğunu iddia etmişlerdir. İşlevselcilere göre, toplum ile alt-sistemler arasında ve alt-sistemlerin kendi içlerinde uyum vardır.
- İşlevselcilik, toplumda dengeye ve istikrara ehemmiyet vermiştir.

İŞLEVSELÇİLİĞİN ELEŞTİRİSİ

İşlevselcilik, çağdaş sosyoloji kuramları arasında en fazla eleştiriye maruz kalan bir kuramdır.

İşlevselciliğe yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- İşlevselciliğin ana terimlerinin muğlak olduğu iddia edilmiştir.
- İşlevselcilik, sosyolojinin ana konulardan birisi olan sosyal değişmeyi yeterince açıklayamamıştır. İşlevselciliğe yöneltilen en önemli eleştiri, sosyal değişme sürecini tam olarak izah edememesidir.
- İşlevselcilik, sosyal çelişkileri ve çatışmayı ihmal etmiştir. İşlevselcilik, toplumdaki çelişkilere yer vermemesi nedeniyle eleştirilmiştir.
- İşlevselcilik, toplumu önemsemiş ve mutlaklaştırmıştır. Buna karşın işlevselcilik sosyolojik analizlerin önemli bir unsuru olan bireyi önemsememiştir.
- İşlevselcilik, sosyal sınıflar, sınıf mücadelesi, iktidar, hegemonya, güç, sömürü ve sosyal eşitsizlik gibi konulara duyarsız kalmıştır.
- İşlevselcilik, gerçek toplumların problemlerini ve çelişkilerini ihmal etmekle ve daha çok soyut toplumlar üzerine odaklanmakla suçlanmıştır.

GİRİŞ

Çatışma kuramı, çağdaş sosyolojide öne çıkan kuramlardan biridir. Çatışma kuramı, işlevselciliğin eleştirisi üzerine inşa edilmiştir. Çatışma kuramının amaçlarından biri, işlevselciliğin eksikliklerini gidermeye çalışmaktır. Çatışma kuramı, toplumu, işlevselcilerin ihmal ettikleri “çatışma” olgusu açısından tahlil etmeyi hedeflemiştir. Çatışma kuramı, işlevselciliğin toplumun bir yönü üzerine odaklandığını, toplumun diğer yönünü ihmal ettiğini iddia etmiştir. Başka bir deyişle, çatışma kuramı, işlevselciliğin toplumda uyuma, ahenge, dengeye, düzene, istikrara ve bütünleşmeye önem verdiğini buna karşın uyumsuzluğa, ahenksizliğe, dengesizliğe, düzensizliğe, çatışmaya ve değişmeye kapalı olduğunu öne sürmüştür. Çatışma kuramı, sosyal değişmeye çok önem vermiş, çatışmanın toplum için olumlu işlevlerinden söz etmiş, çatışmanın toplumda dengeye ve bütünleşmeye yol açtığını iddia etmiştir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan çatışma kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Çatışma kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide öne çıkan diğer kuramların, özellikle de işlevselcilik ve eleştirel kuramın daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

ÇATIŞMA KURAMININ KÖKLERİ

Çatışma kuramının kökleri, Alman sosyologları Karl Marx’ın ve Georg Simmel’in sosyoloji anlayışlarına uzanır. Çatışma kuramı deyince akla hemen Marx’ın sosyolojisi ile Simmel’in sosyolojisi gelir. Karl Marx Karl Marx, sosyolojik analizlerinde sosyal sınıflara odaklanmıştır. Marx, bir sınıf kuramcısıdır. Marx’ın sosyolojisi, sınıf sosyolojisidir. Marx, sosyal yapıları irdelerken sınıfa, bilhassa da sınıf çatışmasına dikkat çekmiştir. Marx, tarih ve toplumu sınıf çatışması çerçevesinde tahlil etmiştir. Marx’ın sosyolojik söylemi, sınıf kavgası üzerine biçimlenmiştir. Marx’a göre, problemler, sınıf çatışması içinde açıklanabilir. Sınıf çatışması, değişimin, gelişimin ve ilerlemenin motor gücüdür. Bu çerçevede, Marx, özellikle kapitalist toplumdaki burjuva sınıfı ve işçi sınıfının çatışmasından söz etmiştir. Marx, kapitalist toplumda burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki sınıf çatışmasının ana nedeninin üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma mücadelesi olduğunu belirtmiştir. Marx, sürekli olarak ezen-ezilen ilişkisine dikkat çekmiştir. Georg Simmel Georg Simmel, birey, bireyler arası etkileşimler ve çatışmalar üzerinde durmuştur. Simmel’e göre, toplum, bireylerin etkileşim ağıdır. Etkileşim biçimleri, genellikle uyumu ve çatışmayı içerir. Dolayısıyla Simmel’e göre çatışma, sosyal hayatın özüdür, gerçeğidir. Simmel’e göre çatışma, bir gerçektir ve sosyal hayatın özüdür. Simmel’e göre, çatışmanın nedenleri, bireyseldir. Simmel, çatışmanın sebepleri olarak ihtiyaç, istek, öfke ve nefret gibi bireysel unsurları göstermiştir. Böylece, Simmel, çatışma kuramının ana eğilimlerini belirlemiş bir sosyologdur.

ÇATIŞMA KURAMININ ANA İSİMLERİ

Çatışma kuramının en önemli temsilcileri, Ralf Dahrendorf, Lewis A. Coser ve Charles Wright Mills’ tir. Ralf Dahrendorf Ralf Dahrendorf, çatışma kuramının mimarıdır. Dahrendorf, ilk olarak çatışma kuramı ile işlevselciliğin bir sentezini yapmaya çalışmıştır. Dahrendorf, ikinci olarak, çatışma kuramını biçimlendirirken Marx’ın sınıf çatışması görüşünün günümüzde geçerliliğini kaybettiğini ileri sürmüştür. Dahrendorf’a göre, Marx’ın teorisinin tersine bugünkü kapitalist toplumlarda işçi sınıfı etkin bir sınıf olma özelliğini kaybetmiştir. Dahrendorf, çatışmanın mülkiyet ilişkilerinden değil, otorite ilişkilerden kaynaklandığını iddia etmiştir. Dahrendorf, toplumdaki çatışmaların değişmeye yol açtığını söylemiştir. Lewis A. Coser Lewis A. Coser, Simmel’in çatışmaya dair fikirlerinden etkilenmiştir. Coser, çatışma olgusunu bireysel düzeyde açıklamıştır. Coser, çatışmanın toplum için işlevselliğine değinmiştir.

Coser, çatışmanın toplumda uyumu arttırdığını, güç dengesi kurduğunu, birleşmeler yarattığını ve toplumu bütünleştirdiğini iddia etmiştir. Coser, çatışmanın toplumun uyumunu, bütünlüğünü, düzenini, dengesini ve devamlılığını sağladığını, topluma dinamizm kazandırdığını, ciddi sosyal problemlerin katmerleşmeden çözülmesine imkân tanıdığını ileri sürmüştür. Charles Wright Mills Charles Wright Mills, Marx’a yakın duran bir sosyologdur. Mills, işlevselciliğin en büyük ismi Talcott Parsons’ın sosyolojisini eleştirmiştir. Çünkü Parsons, iktidar sorunuyla ilgilenmeye gerek duymamış ve sosyal değişmeyi açıklayamamıştır. Mills, toplumda iki ana kesimden söz etmiştir: Sıradan insanlar ve iktidar seçkinleri. Bu iki kesim arasında çatışma yönelimli bir ilişki vardır. Mills, iktidar seçkinlerinin sıradan insanlar üzerindeki tahakkümüne vurgu yapmıştır. Mills’in “iktidar seçkinleri” (yönetim seçkini, “askerî seçkin” ve “iş seçkini”) üzerine yoğunlaşmış olması, çatışma kuramı açısından önemlidir. Mills, iktidar seçkinlerinin kitleler üzerindeki tahakkümüne işaret ederek

günümüze de ışık tutmuştur.

ÇATIŞMA KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Çatışma kuramının anahtar terimleri çatışma, çelişki, baskı, zor, zorlama, mücadele, güç, otorite, tahakküm, iktidar ve değişmedir. Çatışma kuramının anahtar terimleri içinde en önemlisi, çatışma terimidir.

ÇATIŞMA KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Çatışma kuramı, toplumu uyumlu ve organik bir bütün olarak değil, çatışmaya dayalı bir sistem olarak görmüştür.
- Çatışma kuramına göre, toplumu oluşturan unsurlar arasında çatışma vardır. Toplum, bir çatışma sahasıdır.
- Çatışma, toplumun özüdür ve ana özelliğidir. Çatışmanın toplumun uyumunu bozacağına ve onu yıkacağına ilişkin kaygılar yersizdir.
- Çatışma kuramı, işlevselciliğin açıklamakta güçlük çektiği sosyal değişmeye odaklanmıştır.
- Çatışma kuramı, toplumdaki değişimin asıl kaynağı olarak çatışmayı görmüştür.
- Çatışma kuramı, toplumda bireylerin farklı isteklere, çıkarılara ve ilgilere sahip olduğunu iddia etmiştir.
- Çatışma kuramı, bireylerin birbirlerinden farklı olan isteklerinin ve çıkarlarının, toplum içinde her bireyin bir diğeriyle gerginlik ve çatışma yaşamasına neden olduğunu ileri sürmüştür.
- Çatışma kuramı, sınıf çatışması yerine bireylere arasındaki ve grup içindeki çatışmaya yoğunlaşmış, onların işlevselliğine vurgu yapmıştır.
- Çatışma kuramı, çatışmanın toplumun bütünlüğü ve devamı açısından işlevsel olduğunu savunmuştur. Eş deyişle, çatışma kuramı, çatışmanın toplum için faydalı olduğunu savunmuştur.

ÇATIŞMA KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Çatışma kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Çatışma kuramı, işlevselciliğin yedek lastiği ve onun can simididir. Çatışma kuramı, işlevselciliğin eksikliklerini gideren bir kuramdır.
- Çatışma kuramı, sınıf savaşımı, sömürü, yoksulluk, sefalet ve sosyal eşitsizlik gibi konulara duyarsız kalmıştır.
- Çatışma kuramı, kapitalist topluma muhalif değildir. Çatışma kuramı, kapitalist toplumu meşrulaştıran bir kuramdır.
- Çatışma kuramı, kapitalist toplumda sınıf çatışmasının bittiğini, işçi sınıfının parçalandığını, dolayısıyla Marx'ın sınıf kuramının öneminin kalmadığını iddia etmiştir.
- Çatışma kuramı, kapitalist toplumun sorunlarına ve çelişkilerine yüzeysel değinmiştir.

GİRİŞ

Yapısalcılık, çağdaş sosyolojinin gözde kuramlarındandır. Yapısalcılık, 1960'lerden bu yana sosyoloji dünyasında ön plana çıkan bir kuramdır. Çağdaş sosyolojide toplumu “yapı” açısından çözümleyen ana kuram, yapısalcılıktır. İşlevselcilik, görünen yapılara yoğunlaşırken, yapısalcılık “derin yapılara” odaklanmıştır. Yapısalcılığın ana amacı, yapının arkyöresine ve derinliğine yönelmektir. Yapısalcılık, toplumun dil gibi incelenebileceğini savunuş, yapıya, bütüne ve bütünselliğe önem vermiş, bireyi, tarihi ve sosyal değişmeyi ciddiye almamıştır. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan yapısalcılığı ana hatlarıyla tanıtmaktır. Yapısalcılığın öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide öne çıkan diğer kuramların, özellikle de işlevselcilik, post-yapısalcılık ve postmodern kuramın daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

YAPISALCILIĞIN KÖKLERİ

Ferdinand de Saussure Yapısalcılık, dilbilimin babası Ferdinand de Saussure'ün görüşlerine dayalıdır. Yapısalcılık, Saussure'ün dilbilim anlayışından doğmuştur. Saussure'ün çalışmaları, yapısalcılığı biçimlendirmiştir. Saussure'ün dilbilime yaptığı en ciddi katkı, dil-söz ayrımı yapmış olmasıdır. Saussure'e göre, dili sözden ayırmak, sosyal olguyu bireysel olgudan ayırmak anlamına gelir. Saussure, dil çözümlemesinde artzamanlılığı dikkate almamış, yani tarihi işe karıştırmamıştır. Saussure'ün yapmış olduğu dil-söz ayrımı, bütünü ve bütünselliği önemsemesi, parçaları ve öğeleri geri plana itmesi, bir bütün olarak dil sistemini esas alması ve onun değişmezliğine ısrarla gönderme yapması, çözümlemelerde tarihi işe karıştırmaması, dili kavramları belirten göstergeler sistemi olarak ele alması, başta Claude Lévi-Strauss, Jean Piaget ve Roland Barthes olmak üzere sonraki kuşak yapısalcılar üzerinde derin izler bırakmıştır. Kısaca, Saussure, dilbilim alanındaki çalışmalarıyla, yapısalcılığın ana çerçevesini belirlemiştir. **YAPISALCILIĞIN ANA İSİMLERİ**

Yapısalcılığın en mühim temsilcileri, Fransız düşünürleri Claude Lévi-Strauss, Jean Piaget ve Roland Barthes'dır. Claude Lévi-Strauss Claude Lévi-Strauss, yapısalcılığın babalarından biridir. Lévi-Strauss, yapısalcılığın temel tezlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Lévi-Strauss'a göre, önemli olan yapılarıdır. Çünkü her şey yapılardan meydana gelir. Lévi-Strauss, bireyin yapı tarafından inşa edildiğini bildirmiştir. Lévi-Strauss, yapı analizinde tarihin önemli olmadığını ileri sürmüştür. Lévi-Strauss, tarihe ayrıcalıklı bir değer vermeye gerek olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla, Lévi-Strauss, yapı tahlilinde eşzamanlılığa önem vermiştir. Jean Piaget Jean Piaget, yapısalcılığın inceleme nesnesini netleştirmiştir. Piaget, ana çerçevesini belirginleştirmek için büyük bir uğraş vermiştir. Piaget, yapısalcılığın esasını oluşturan yapı terimi üzerine yoğunlaşmıştır. Piaget, yapıyı bütün ve bütünlük çerçevesinde ele almıştır. Piaget'ye göre, yapısalcılık, yüzeydeki yapıların altındaki derin yapıları açığa çıkarmakla uğraşır. Roland Barthes Roland Barthes, her şeyin bir gösterge olduğunu öne sürmüştür. Daha açık bir deyişle, Barthes'a göre, kullanılan dil, yiyecekler, içecekler, giyim biçimleri, oturlan kent, ev ya da mahalle, okunan gazete, dergi ya da kitap, sahip olunan araba, reklamlar, sesler, mimikler, para vb. bir gösterge olduğunu belirtmiştir. Hatta Barthes, çağımızı göstergeler çağı olarak nitelemiştir. Barthes, gösterge sistemini çözümlenmiştir. Barthes, göstergelerin ardındaki derin anlamı ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Barthes, yapıların bireyler üzerinde saltanat kurduğunu öne sürmüştür.

YAPISALCILIĞIN ANAHTAR TERİMLERİ

Yapısalcılığın anahtar terimleri, yapı, bütün, bütünsellik, dil, gösterge, gösteren, gösterilen, artzamanlılık ve eşzamanlılıktır. Yapısalcılığın kilit terimi, yapıdır. Yapısalcılığı anlamının yolu, kökleri çok eski olan yapı terimini tahlil etmekten geçer. Yapı, ilişkiler bütünüdür. Yapısalcılıktaki yapı terimi, bütüne ve bütünselliğe vurgu yapar.

YAPISALCILIĞIN TEMEL TEZLERİ

- Yapısalcılara göre, önemli olan yapılarla uğraşmak ve onu çözümlenektir. Yapısalcılık, görünen yapıları değil, görünmeyen yapıları, yani derin yapıları inceleyen bir kuramdır. Yapısalcılık, her şey yapılardan meydana geldiğini iddia etmiştir. Yapının dışında kalan unsurlar, yapısalcıların ilgi alanlarının dışındadır.
- Yapısalcılık, yapıyı merkeze almış, buna karşın bireyi yadsımıştır. Yapısalcılara göre, yapı, bireyleri aşar. Yapıyı tek tek bireyler oluşturamaz. Yapı içinde bireylerin kendi başlarına bir değeri yoktur.
- Yapısalcılık, bütüne ve bütünlüklere önem vermiştir. Sosyolojik çözümlemelerde mühim olan

parçalar değil, bütünlüklerdir. Bir bütün ve bütünlük olarak toplum analizinde parçaların tek başına hiç bir anlamı yoktur.

- Yapısalcılık, bireyi önemseyen felsefe akımlarına ve sosyoloji kuramlarına meydan okumuştur.
- Yapısalcılar, dilbilimi ana bilim olarak görmüş ve önemsemişlerdir. Yapısalcılık, temel konu olarak dili seçmiştir. Yapısalcılık, dili incelemektir. Yapısalcılık, ana hatlarıyla dil ile bağlantılı bir kuramdır. Yapısalcılara göre, dil, başta insan, kültür ve toplum olmak üzere her şeyin temelinde bulunur. Dil, her şeyi kaplar. Yapısalcılık, dili merkeze almış ve ondan yola çıkarak yapıyı çözümlenmiştir. Yapısalcılık, dil olgusundan hareket ederek toplumu açıklamaya çalışır.
- Yapısalcılık, yapının zamana bağlı olmadığını ileri sürmüştür. Yapısalcılık, tarihi dikkate almamıştır. Yapısalcılar, çözümlenmelerinde tarihi kullanmamışlar, tarihsel süreci önemsememişlerdir. Kısaca, yapısalcılık, yapının eşzamanlı çözümlenmesini önemsemiştir.
- Yapısalcılık, değişme karşıtı bir kuramdır. Yapısalcılık, yapıyı hiçbir gücün değiştiremeyeceğini ileri sürmüştür.
- Yapısalcılık, Marx'ın sosyolojisine, özellikle de onun değişim söylemine meydan okumadır.

YAPISALCILIĞIN ELEŞTİRİSİ

Yapısalcılığa, çok sayıda eleştiriye maruz kalmıştır. Yapısalcılığa yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Yapısalcılığın terimleri ve tezleri muğlaktır. Yapısalcılığın anahtar terimlerinin ve temel tezlerinin müphem olduğu, sosyologların büyük oranda hemfikir oldukları bir husustur.
- Yapısalcılığın toplumu dil gibi analiz etmesi, bir hatadır. Çünkü toplum, farklı ve karmaşık olan bir gerçekliktir.
- Yapısalcılık, tarihe ve sosyal değişmeye önem vermemesi nedeniyle tepki çekmiştir.
- Yapısalcılık, yapıyı esas almış, bireyi ihmal etmiştir. Ayrıca değişme sürecine yeterince açıklık getirememiştir.
- Yapısalcılık, hümanizm, tarihsicilik ve empirizm karşıtı olduğu için yerden yere vurulmuştur.
- Yapısalcılığın gerçekle bağlantısı bulunmayan, gereksiz bir kuram olduğu iddia edilmiştir.
- Yapısalcılık, kendini Marx'ın sosyolojisinin eleştirisi üzerine inşa etmiş bir kuramdır.
- Yapısalcılık, sistemi ve yapıyı merkeze alan ve onların değişmezliğine gönderme yapan bir tavrıdır.
- Yapısalcılık, Marx'ın önemsedığı değişim sözcüğünün karşısına değişmezlik sözcüğünü dikmiş, kendisini "değişmeme ideolojisi" olarak ifade etmiştir.
- Yapısalcılık, Marx'ın önem verdiği muhalif sınıfları yok saymış, kapitalist toplumun düzenini başta sosyal sınıflar olmak üzere hiçbir şeyin değiştiremeyeceğini savunmuştur.
- Yapısalcılık, kapitalist toplumun problemlerini ve çelişkilerini görmezlikten gelmiştir. Yapısalcılar, kapitalist toplumdaki sömürüyü ve eşitsizliği görmezlikten gelmişlerdir.
- Yapısalcılık, statüko ideolojisi, yani var olan düzeni koruma eğilimlidir.

GİRİŞ

Eleştirel kuram (Eleştirel Teori), çağdaş felsefe ve sosyolojide ağırlığı olan kuramlardan biridir. Eleştirel kuram, her şeyi sorgulayan güçlü bir eleştiri geleneği olması nedeniyle çağdaş sosyolojide ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Eleştirel kuram, Frankfurt Okulu düşünürlerinin geliştirdiği bir kuramdır. Bu nedenle eleştirel kuram, literatürde “Frankfurt Okulu” olarak da bilinir. Eleştirel kuram, felsefe, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, iktisat ve edebiyat gibi disiplinlerden gelen bir grup entelektüelin ortak kuramsal çabalarını içerir. Eleştirel kuram, disiplinler arası bağ kurmaya çalışan, toplumun ekonomik temeli (altyapısı) ile kültürel alanı (üstyapısı) arası diyalogu gerçekleştirmeye çabalar. Eleştirel kuram, disiplinler arası bir bakışla, modernliğin ve modern toplum yapısının daha doğru anlaşılacağını savunur. Eleştirel kuram, aydınlanma, pozitivism, rasyonalizm, kapitalizm, teknoloji ve kültür endüstrisi gibi bileşenleri bulunan modernliği eleştirel bir bağlamda çözümler. Eleştirel kuram, modern toplumun zihniyetini, kültürünü, ekonomik ve politik yapısını eleştirir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin temel kuramlarından biri olan eleştirel kuramı ana hatlarıyla tanıtmaktır. Eleştirel kuramın öğrenilmesi, aynı zamanda, modern çağın ruhunu ve çağdaş sosyolojinin vitrininde yer alan diğer kuramların daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

ELEŞTİREL KURAMIN KÖKLERİ

Eleştirel kuram, önemli ölçüde Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Karl Marx’ın görüşleri üzerine inşa edilmiştir. Eleştirel kuram, ekonomiyi temel alan Ortodoks Marxizme eleştirel yaklaşmıştır. Eleştirel kuram, Marx’ın ekonomi merkezli açıklamalarına (altyapıya) itibar etmemiş, daha çok kültürel alana (üstyapıya) odaklanmıştır. Eleştirel kuramcıların Marx’ın altyapı görüşünden ziyade üstyapı fikrine yönelmesinde Karl Korsch, Antonio Gramsci ve György Lukács’ın görüşlerini içeren “Batı Marxizmi”nin katkısı büyüktür. Eleştirel kuram, kültürü esas alan Batı Marxizmi geleneğidir.

ELEŞTİREL KURAMIN ANA İSİMLERİ

Eleştirel kuramın inşasında ve gelişmesinde etkili olan isimler, Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Walter Benjamin ve Jürgen Habermas’dır. Max Horkheimer Max Horkheimer, eleştirel kuramın öncü ismidir. Horkheimer, araçsal aklın doğuşu ve tahakkümü, araçsal aklın eleştirisi ve kültür endüstrisinin eleştirisi üzerinde durarak eleştirel kuramın ilgi alanlarını belirlemiştir. Horkheimer, aydınlanmaya eleştirel bakmış, onun yıkıcılığından söz etmiştir. Horkheimer, aydınlanmayla birlikte akıl tutulmasının gerçekleştiğini iddia etmiştir. Theodor W. Adorno Theodor W. Adorno, önyargı, otoriteryan kişilik ve faşist karakter üzerine analizleriyle ve kültür endüstrisi konusundaki fikirleriyle eleştirel kuramda önemli bir yer tutar. Adorno, anti-semitizm, otoriteryanizm, otorite ve önyargıyla ilgili problemler üzerine odaklanmıştır. Adorno, modern toplumun otoriteryan ve ırkçı eğilimler taşıdığını öne sürmüştür.

Adorno, modern toplumda otoriteryan eğilimlerin ve ırkçı faşist karakterlerin yaygınlaşmasında “kültür endüstrisi”nin rolüne vurgu yapmıştır. Adorno, kültür endüstrisini, kültürün yönetimle iç içe geçmesi, ticari karaktere bürünmesi, yönetilen ve akıldışı bir nesne hâline gelmesi olarak yorumlamıştır.

Herbert Marcuse Herbert Marcuse, modern topluma eleştirel bakmıştır. Marcuse, modern toplumun diktacı unsurlarla kaplı olduğunu iddia etmiştir. Marcuse’ye göre, modern toplum, akılcılığın akıldışılaşma dönüştüğü bir toplumdur. Başka bir deyişle, modern toplum, akıldışı öğelerle doludur, yani bu toplum bir bütün olarak akıldışıdır. Modern toplum, tek-boyutlu toplumdur.

Erich Fromm Erich Fromm, modern insanın özgürlüğünü kaybetmek üzere olduğunu öne sürmüştür.

Fromm, modern toplumda bireyin özgürleşme sorunu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede, Fromm, insanın özgürleşmesini önemseyen Sigmund Freud ve Karl Marx’ın fikirlerinin bir sentezini yapmaya çalışmıştır. Walter Benjamin Walter Benjamin, kapitalizmi ve kapitalist toplumdaki teknik ve teknolojiyi insanlık için bir felaket olarak nitelemiştir. Benjamin, kapitalizmi ve teknolojiyi eleştirmiştir.

Benjamin, tekniğin ve teknolojinin yıkıcılığına vurgu yapmıştır. Benjamin, modern uygarlığı barbarlık olarak değerlendirmiştir. Jürgen Habermas Jürgen Habermas, eleştirel kuramın günümüzdeki en etkili simasıdır. Habermas, eleştirel kuram içerisinde daha çok iletişimsel eylem görüşüyle ön plana çıkmaktadır. Habermas, bireyler arası ilişki ve etkileşime vurgu yapan iletişimsel eylemi önemsemiştir.

ELEŞTİREL KURAMIN ANAHTAR TERİMLERİ

Eleştirel kuramın anahtar terimleri arasında eleştiri, araçsal akıl, akıl tutulması, aydınlanmanın diyalektiği, tek-boyutlu insan, tek-boyutlu toplum, kültür endüstrisi ve iletişimsel eylem ön plana çıkmaktadır. Eleştirel kuramın en mühim terimi, eleştiri terimidir. **ELEŞTİREL KURAMIN TEMEL TEZLERİ**

- Eleştirel kuram, modern toplumun problemlerinin çözüme kavuşmasında eleştiriye baş tacı yapmıştır. Eleştiri, gerçeği aydınlatma görevi üstlenir. Eleştirel kuramcılar, eleştirinin gelişmesiyle insanın kurtulabileceğini, yani karanlıklardan aydınlıklara çıkabileceğini ileri sürmüşlerdir. Başka bir deyişle, eleştirel kuramcılar, eleştirinin felç edilmesinin insanlığı uçuruma götüren mekanizmaları çoğaltacağını iddia etmişlerdir.
- Eleştirel kuram, aydınlanmaya eleştirel yaklaşmıştır. Eleştirel kuram, aydınlanmanın baskıcı olduğunu iddia etmiştir. Eleştirel kuram, insanlık, gerçekten insani bir düzeye çıkmak yerine yeni türden bir barbarlığa döndüğünü, bunda da aydınlanmanın rolünün olduğunu iddia etmiştir. Çünkü eleştirel kurama göre, aydınlanmayla akıl, koyu bir karanlığa itilmiştir. Eleştirel kuram, aydınlanmayla yıldızı parlayan aklın yıldızının söndüğünü ve akıl tutulmasının gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Eleştirel kurama göre, aydınlanmacı aklın yol açtığı olumsuzlukların ve “akıl tutulması”nın ana sorumlusu, liberalizmdir.
- Eleştirel kuram, aydınlanmacı bilimin masum olmadığını, çünkü egemen güçlere hizmet ettiğini iddia etmiştir. Eleştirel kuram, pozitivizmin kendi üzerine düşünmeyen ve felsefesi hakkında soru sormayan zayıf bir kavrayış olduğunu ve dogmatikliğe saplandığını ileri sürmüştür. Eleştirel kuram, pozitivizmin kapitalizmi meşrulaştırdığını belirtmiştir.
- Eleştirel kuram, modernliği eleştirmiş, modern toplumun despotik ve akıldışı olduğunu savunmuştur. Eleştirel kurama göre, modern toplumda akılcılığın akıldışılığı yaygınlaşmıştır. Modern toplum, eleştirinin felç edilmesini sağlamış, bireylerin ruhlarını ve zihin dünyalarını mahvetmiştir. Modern toplum, insanı tek-boyutlu yapmıştır.
- Eleştirel kuram, akıl, bilim, teknik ve teknolojiye eleştirel bakmıştır. Eleştirel kuram, teknolojinin bireyi baskı altına aldığını, insanları tek-boyutlu hâle getirdiğini ve onların eleştirel yönlerini yok ettiğini vurgulamıştır. Eleştirel kuram, modern toplumda teknolojinin totalitarizme neden olduğunu, özgür bireyi yok ettiğini iddia etmiştir.
- Eleştirel kuram, modern toplumda Marx’ın tezlerinin geçersiz olduğunu, onun umut bağladığı işçi sınıfının kapitalist sistemle bütünleştiğini savunmuştur.

ELEŞTİREL KURAMIN ELEŞTİRİSİ

Eleştirel kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Eleştirel kuram, günümüze ve geleceğe ilişkin karamsar bir tablo çizmiş olmakla suçlanmıştır.
- Eleştirel kuram, iktisadi faktörleri ihmal ettiği, üstyapısal unsurları ise aşırı önemseydiği için eleştirilmiştir.
- Eleştirel kuram, Marx’ı dikkatli analiz etmedikleri için eleştirilmiştir.
- Eleştirel kuram, Marx’ın öngörülerinin gerçekleşmediğini, proletaryanın devrimci değil, karşı-devrimci olduğunu iddia ederek Marx’ın temel fikirlerini çarpıtmıştır.

GİRİŞ

Sembolik etkileşimcilik, çağdaş sosyolojide toplumu “semboller” ve “sembolik etkileşim” açısından çözümleyen bir kuramdır. Sembolik etkileşimcilik, 1950’lerden itibaren çağdaş sosyolojide ön plana çıkmaya başlayan bir kuramdır. Sembolik etkileşimcilik, toplumu ve yapıyı yücelten, buna karşın bireyi ihmal eden işlevselcilik ve yapısalcilik gibi çağdaş sosyolojik kuramlara bir tepki olarak doğmuştur. Sembolik etkileşimcilik, çağdaş sosyolojik kuramda ihmal edilen bireyi, birey-toplum ilişkisini odak noktası olarak seçmiştir. Sembolik etkileşimcilik, birey ile toplum arasında kopan bağı onarmaya çalışmış, bireyin ve toplumun birliğine yoğunlaşmıştır. Sembolik etkileşimcilik, birey ile toplumun iç içe olduğunu ve birbirlerinden koparılmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Sembolik etkileşimcilik, genellikle makro konulardan ziyade mikro alanlara yönelmiştir. Sembolik etkileşimcilik, bir mikro sosyoloji geleneğidir. Sembolik etkileşimcilik, bireyi merkeze koymuş, bireyin eylemlerini ve diğer bireylerle etkileşimlerini incelemiştir. Kısaca, sembolik etkileşimcilik, bireyler arası etkileşimler üzerine yoğunlaşan çağdaş sosyoloji kuramları arasında en bilinenidir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan sembolik etkileşimciliği ana hatlarıyla tanıtmaktır. Sembolik etkileşimciliğin öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan diğer kuramların, bilhassa da işlevselciliğin, yapısalcılığın, post-yapısalcılığın, eleştirel kuramın ve yapılaşma kuramının daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN KÖKLERİ

Sembolik etkileşimciliğin kökleri, çok sayıda düşünürün görüşlerine uzanır. Sembolik etkileşimciliğin gelişiminde rol oynayan en etkili iki düşünür, George Herbert Mead ve Charles Horton Cooley’dir. George Herbert Mead, sembolik etkileşimciliğin ortaya çıkıp ve gelişmesinde etkili olmuştur. Mead, bireyin davranışlarını, diğer bireylerle olan etkileşimlerini tahlil etmiştir. Mead, sosyolojik teorinin merkezine benliği yerleştirmiştir. Mead’ın sosyolojisi, benlik analizi üzerine biçimlenmiştir. Mead’e göre, benlik, birey dünyaya geldiğinden itibaren gelişir. Mead, benliğin gelişimini, çocuk oyunu, takım oyunu ve genelleştirilmiş başkası olarak üç aşamada ele almıştır. Mead, benliğin gelişim aşamalarında dilin, sembollerin, jestlerin ve mimiklerin önemli olduğunu belirtmiştir. Mead, birey ile toplum arasındaki etkileşime odaklanmış, bu etkileşim sürecinde dil, sembol ve jestlerin önemine işaret etmiştir. Charles Horton Cooley, sosyolojik analizlerde birey ya da toplumun önceliği olmadığını belirtmiştir. Çünkü Cooley, birey ve toplumun ikiz kardeş olduğunu belirtmiştir. Cooley, birey ve toplum arasında güçlü bir bağın bulunduğunu ve onları birbirinden ayırmanın mümkün olmadığına vurgu yapmıştır. Cooley, birey ile toplum arasındaki ayrılmaz bağı işaret etmek suretiyle sembolik etkileşimciliğin ana yönelimini belirlemiştir.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN ANA İSİMLERİ

Sembolik etkileşimciliğin doğuşunda, gelişiminde ve çağdaş sosyoloji kuramları içinde boy göstermesinde en büyük rol oynayan sosyologlar, Herbert Blumer ve Erving Goffman’dır. Herbert Blumer, sembolik etkileşimciliğe özdeşleşen bir sosyologdur. Çünkü Blumer, sembolik etkileşimcilik teriminin icat etmiş bir sosyologdur. Sembolik etkileşimciliğin temel tezleri, Blumer’in görüşlerine dayanır. Blumer, toplumun etkileşim hâlinde olan bireylerden meydana geldiğini öne sürmüştür. Blumer, toplumda bireye, onun davranışlarına, ilişki ve etkileşimlerine önem vermiştir. Blumer, toplumu, etkileşim, sembolik etkileşim ve sembolik olmayan etkileşim terimleri çerçevesinde analiz etmiştir. Blumer, sadece “sembolik etkileşimcilik” terimini icat etmekle yetinmemiş, aynı zamanda, sembolik etkileşimciliğin temel tezlerini de geliştirmiştir. Erving Goffman, sembolik etkileşimcilik içinde önemli bir yer tutan dramaturjik görüşü geliştirmiştir. Goffman, gündelik hayatta benliğin nasıl inşa edildiği ve kendisini nasıl sunduğu sorusu üzerine kafa yormuştur. Goffman, benliği çözümlerken “tiyatroya ait çerçeveyi” (ön bölge/sahne önü ve arka bölge/sahne arkası) kullanmıştır. Goffman, sahne önünde bireylerin rol yaptıklarını, dolayısıyla nazik, kibar ve saygılı davrandıklarını, sahne arkasında ise daha farklı davrandıklarını (kaba ve saygısız) ileri sürmüştür. Goffman, sembolik etkileşimciliğin anahtar terimi olan benlik üzerine düşünmüş, sosyolojik çözümlenelerde, bireyler arası ilişkiler, etkileşimler ve etkileşim biçimlerine önem vermiştir. Goffman, sosyolojinin kalbine etkileşimi ve etkileşim düzenini yerleştirmiştir.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN ANAHTAR TERİMLERİ

Sembolik etkileşimciliğin anahtar terimleri arasında benlik, bireysel benlik, sosyal benlik, ayna-benlik, çocuk oyunu, yetişkin oyunu, genelleştirilmiş başkası, dil, sembol, jest, etkileşim, sembolik

etkileşim ve etkileşim düzeni ön plana çıkmaktadır. Sembolik etkileşimciliğin bu kilit terimleri içinde en önemli olanı, benlik terimidir. Sembolik etkileşimciler, toplumu, söz konusu terimlerden hareketle tahlil etmeye çalışmışlardır.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN TEMEL TEZLERİ

- Sembolik etkileşimcilik, mikro sosyoloji geleneğidir. Bireyi merkeze almıştır. Bireyin eylemlerini ve diğer bireylerle ilişkilerini ve etkileşimlerini önemsemiştir.
- Sembolik etkileşimciler, benliğin oluşumu ve gelişimi üzerine yoğunlaşmışlardır. Sembolik etkileşimcilik, benliğin doğuştan gelmediğini, toplum içinde geliştiğini öne sürmüşlerdir. Sembolik etkileşimciliği, bir benlik sosyolojisi olarak ele almak mümkündür. • Sembolik etkileşimcilik, bireyin bilincine, benliğine ve eylemlerine önem vermiştir.
- Sembolik etkileşimcilere göre, toplum, sosyal etkileşim sürecidir. Toplum, bireyler arasındaki ilişki ve etkileşime dayalıdır. Sembolik etkileşimcilik, toplumu, birbirleriyle ilişki içinde bulunan aktif bireylerden kurulu bir etkileşim ağı olarak ele almıştır. • Sembolik etkileşimcilere göre, sosyal etkileşim sürecinde bireyler, toplumda var olan dili, jestleri ve sembolleri öğrenirler.
- Sembolik etkileşimcilere göre, toplum, bir sembolik etkileşimdir.
- Sembolik etkileşimcilik, birey ve toplum arasında bağ kurmak, ikisini birlikte düşünmek gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Sembolik etkileşimciler, benliğin ve toplumun birbirinden soyutlanarak analiz edilemeyeceğinin altını çizmişlerdir. Sembolik etkileşimcilik, birey ve toplumun ikiz varlıklar olduğu tezini çok önemsemiştir.
- Sembolik etkileşimcilik, bireyi sosyolojinin kalbine yerleştirmek suretiyle çağdaş sosyoloji kuramları arasında en fazla ilgi çeken kuramlardan birisi hâline gelmiştir.

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN ELEŞTİRİSİ

Sembolik etkileşimciliğe yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Sembolik etkileşimciliğin anahtar terimleri, muğlaktır.
- Sembolik etkileşimciler, tam sosyolojik olmamakla suçlanmışlardır.
- Sembolik etkileşimcilik, sosyal yapılara ve sınıflara karşı ilgisiz kalmıştır. Sembolik etkileşimcilik, makro yapıları çözümlenmeyi göz ardı etmiştir.
- Sembolik etkileşimcilik, sosyal sınıflar, sınıf mücadelesi, güç ve iktidar ilişkilerini görmezlikten gelmiştir.
- Sembolik etkileşimcilik, eşitsizlik, sömürü ve savaş gibi makro ölçekli problemleri konu edinmemiştir.

GİRİŞ

Sosyal alışveriş kuramı, çağdaş sosyolojide toplumu “alışveriş” olgusu açısından çözümleyen bir kuramdır. Alışveriş, yalnızca iktisat biliminin değil, sosyolojinin de ilgisini çeken bir konudur. Sosyolojide alışveriş olgusuna eğilen ve onu çözümlemelerinin merkezine yerleştiren kuram, sosyal alışveriş kuramı olmuştur. Sosyal alışveriş kuramı, sosyal hayatı ve onun kurallarını ekonomik hayat ve onun kuralları gibi düşünen çağdaş sosyoloji kuramıdır. Sosyal alışveriş kuramı, iktisadın, bilhassa da liberal iktisadın kanunlarının sosyal hayatta da birebir geçerli olduğu varsayımına dayanır. Sosyal alışveriş kuramı, kapitalist ekonominin mekanizmasının ve ilişki ağlarının toplumun her alanında geçerli olabileceğini savunmuştur. Bu noktada sosyal alışveriş kuramı, bireylerin davranışının ve diğer bireylerle ilişkilerinin temelinde menfaatlerin, elde edilen ödüllerin ve sağlanan faydaların bulunduğunu öne süren bir kuramdır. Kısaca, sosyal alışveriş kuramı, sosyal hayatın mantığını ekonomik hayatın mantığından ve ilkelerinden hareketle açıklamaya çalışan bir mikro sosyoloji geleneğidir. Sosyal alışveriş kuramı, toplum ya da sosyal yapılardan ziyade birey ve onun diğer bireylerle olan ilişkilerine ve etkileşim biçimlerine kilitlenmiştir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan sosyal alışveriş kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Sosyal alışveriş kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan diğer kuramların, özellikle de sembolik etkileşimcilik gibi mikro kuramların daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

SOSYAL ALIŞVERİŞ KURAMININ KÖKLERİ

Sosyal alışveriş kuramının kökleri, öncelikli olarak ilkçağ filozoflarından Aristoteles’in görüşlerine uzanır. Aristoteles, sosyal alışveriş kuramının anahtar terimi olan sosyal alışverişin ekonomik alışveriş ile benzer ve farklı yönlerini ortaya koyan ilk filozoftur. Diğer yandan, sosyal alışveriş kuramı, bireylerin ekonomik işlemlerde sadece kendi menfaatlerini düşündüklerini ve rasyonel hareket ettiklerini öne süren liberal iktisatçıların, özellikle de Adam Smith’in görüşlerini referans almıştır. Bu çerçevede, sosyal alışveriş kuramı, kapitalist sistemde bireylerin fayda ve çıkarlarını en iyi şekilde gerçekleştirdiğini iddia eden liberal iktisatçıların görüşlerine dayalı olarak geliştirilmiş olan rasyonel seçim kuramını dikkate almışlardır. Adam Smith'in yanı sıra bazı antropologların düşünceleri, özellikle de Bronislaw Kaspar Malinowski'nin temel fikirleri, sosyal alışveriş kuramı için önemli bir kaynak olmuştur. Sosyal alışveriş kuramının köklerinde, Malinowski'nin “karşılıklı alışverişin sosyal bütünleşmenin temeli” olduğuna ilişkin görüşü bulunmaktadır.

SOSYAL ALIŞVERİŞ KURAMININ ANA İSİMLERİ

Sosyal alışveriş kuramının ustaları, George Caspar Homans ve Peter Michael Blau'ur. George Caspar Homans George Caspar Homans, sosyal alışveriş kuramının en önemli ismidir. Homans, toplum, sosyal yapı, sınıflar ve kurumlardan ziyade, bireyler, bireysel davranış, gruplar (özellikle de küçük gruplar), grup davranışı ve etkileşim üzerine odaklanmıştır. Homans, çözümlerinde insanların davranışlarına, ilişkilerine ve etkileşimlerine ayrıcalık tanımıştır. Homans, sosyolojik analizlerinde davranışçılığı ciddiye almıştır. Homans, insan davranışını “ödül-ceza” üzerinden tahlil etmiştir. Homans, insanların ödül getiren davranışlarını tekrarladıklarını, cezalandırılan davranışlarından ise kaçındıklarını söylemiştir. Peter Michael Blau Peter Michael Blau, sosyal alışveriş ile ekonomik alışveriş arasındaki bağlantıya işaret etmiştir. Blau, sosyal alışverişin birey ve toplum açısından işlevsel olduğunu söylemiştir. Blau, sosyal alışverişin bireyleri kaynaştırdığını ve aralarındaki ilişkileri güçlendirdiğini iddia etmiştir. Blau, sosyal alışverişin sosyal birleşme ve bütünleşmedeki rolüne işaret etmiştir. Blau, ayrıca sosyal alışveriş ile güç arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır.

SOSYAL ALIŞVERİŞ KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Sosyal alışveriş kuramının anahtar terimleri arasında ekonomik alışveriş, sosyal alışveriş, davranış, etkinlik, duygu, etkileşim, çıkar, fayda, ödül ve ceza ön plana çıkmaktadır. Bu anahtar terimler içinde en mühim olanı, sosyal alışveriş terimidir.

SOSYAL ALIŞVERİŞ KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Sosyal alışveriş kuramı, bir mikro sosyoloji geleneğidir. Sosyal alışveriş kuramı, toplum tahlilinde gruplar, özellikle de küçük gruplar üzerine odaklanmıştır. Sosyal alışveriş kuramı, insan gruplarını, onların yapılarını ve ilişki ağlarını esas almıştır. Sosyal alışveriş kuramcıları, sosyolojinin merkezine grup terimini yerleştirmişlerdir.
- Sosyal alışveriş kuramı, bireye yönelmiş, bireysel davranış ve etkileşimi esas almıştır. Bireylerin diğer bireylerle ilişki ve etkileşimlerinde alışverişe katıldıklarını iddia etmiştir.

- Sosyal alışveriş kuramına göre, sosyal alışveriş, toplumda önemli işlevlere sahiptir. Sosyal alışveriş, bireyleri bütünleştirir, ittifakları artırır, arkadaşlık bağlarını güçlendirir ve bireyler arasında güvene dayalı ilişkiler tesis eder. Sosyal alışveriş kuramı, sosyal alışverişin sosyal bütünleşmeye ve kaynaşmaya sebep olduğunu ileri sürmüştür.
- Sosyal alışveriş kuramına göre, sosyal alışveriş, insanlar arasındaki alışveriş, güç ve statü farklılaşmasına neden olur.
- Sosyal alışveriş kuramı, bireylerin yararları ve çıkarları çerçevesinde toplumu anlamaya çalışmıştır.
- Sosyal alışveriş kuramı, bireylerin hayatlarının her alanında ve ilişkilerinde yalnızca kendi çıkarlarını gözettiklerini ileri sürmüştür. Sosyal alışveriş kuramı, insanların her zaman kendi çıkarlarına ve faydalarına en uygun olanı seçtiklerini ifade etmiştir.
- Sosyal alışveriş kuramı, bireyleri, zevklerinin ve arzularının peşinde koşan çıkarıcı varlıklar olarak tanımlamıştır.
- Sosyal alışveriş kuramı, iktisat biliminde kabul gören “azalan marjinal fayda yasası”nın sosyal ilişkilerde de geçerli olduğunu iddia etmiştir.
- Sosyal alışveriş kuramı, bireylerin gündelik hayatta akılcı davrandıklarını, kendilerine fayda sağlamayan eylemlerden sakındıklarını savunmuştur.
- Sosyal alışveriş kuramı, akılcı ve kâr güdüsüyle donanmış liberal ve pragmatist insan tipi inşa etmeyi hedeflemiştir.

SOSYAL ALIŞVERİŞ KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Sosyal alışveriş kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Sosyal alışveriş kuramı, yeterince sosyolojik bir kuram olmadığı için tepki çekmiştir. Çünkü toplum gibi karmaşık bir gerçekliği alışveriş terimi ile açıklamak mümkün değildir.
- Sosyal alışveriş kuramı, tarihsel süreci, toplumda meydana gelen değişimleri açıklayamamıştır. Bu yönüyle, sosyal alışveriş kuramı, yeterince sosyolojik değildir.
- Sosyal alışveriş kuramı, bireyin sadece “ekonomik insan” olduğunu iddia etmesi nedeniyle eleştirilmiştir.
- Sosyal alışveriş kuramı, toplumu ve sosyal hayatı, sadece liberal ekonominin kurallarına bağlı olarak değerlendirmekle hata yapmıştır.
- Sosyal alışveriş kuramı, sosyal çatışmayı ve sınıf savaşımını ihmal etmiştir.
- Sosyal alışveriş kuramı, kapitalizmin tahribatlarına duyarsız kalmıştır.
- Sosyal alışveriş kuramı, savaş, sosyal eşitsizlik, sömürü, açlık, kıtlık, kitlesel katliamlar gibi büyük ölçekli sosyal meseleler üzerine kafa yormamıştır.

GİRİŞ

Modernleşme kuramı, 1950'lerden itibaren çağdaş sosyolojide öne çıkan ana kuramlardan biridir. Modernleşme kuramı, modernliğin ve modern toplumun övgüsünü yapan bir kuramdır. Modernleşme kuramı, geleneksel toplumlara modernleşmeyi kurtuluş yolu olarak gösteren bir kuramdır. Modernleşme kuramı, geleneksel toplum yapılarının modern toplum yapılarına doğru eninde donunda dönüşeceğini ileri sürmüştür. Modernleşme kuramı, gelenekselden moderne doğru değişimi kaçınılmaz görmüştür. Modernleşme kuramı, Batı toplumlarını, Batı-dışı toplumlara (Doğu toplumlarına) en üstün tek model olarak sunmuştur. Modernleşme kuramı, Batı toplumlarının üstünlüğünü savunmuştur. İşte, bu yüzden, modernleşme kuramı, çağdaş sosyoloji kuramları içinde en fazla eleştirilen kuramların başında gelir. Modernleşme kuramı, birçok sosyoloji kuramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Daha açık bir deyişle, bağımlılık kuramı, postmodern kuram ve post-endüstriyel toplum kuramı, modernleşme kuramının eleştirisi üzerine inşa edilmişlerdir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan modernleşme kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Modernleşme kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan diğer kuramların, özellikle de bağımlılık kuramının, postmodern kuramın ve post-endüstriyel toplum kuramının daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

MODERNLEŞME KURAMININ KÖKLERİ

Modernleşme kuramının kökleri, 19. yüzyıl sosyolojisine uzanmaktadır. Modernleşme kuramı, klasik sosyolojinin ustaları olan Auguste Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim ve Ferdinand Tönnies'in toplumları sınıflandırmaya yönelik yapmış oldukları ayrımları (ikili ayrımları) referans almıştır. Sosyolojinin isim babası olan Auguste Comte, toplumları geleneksel-modern ayrımı çerçevesinde analiz etmiştir. Comte, toplumların geleneksel unsurları içeren teolojik ve metafizik aşamadan modern olan endüstri toplumu aşamasına doğru değiştiğini iddia etmiştir. Herbert Spencer, toplumları askerî toplum-sanayi toplumu olarak ikiye ayırmıştır. Spencer, değişimin askerî toplumdan sanayi toplumuna doğru gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Emile Durkheim, geleneksel-modern ayrımı yapmıştır. Durkheim, değişimin mekanik dayanışmanın hüküm sürdüğü basit toplumlardan, organik dayanışmanın ön planda bulunduğu sanayi toplumuna doğru olduğunu iddia etmiştir. Ferdinand Tönnies de geleneksel-modern ayrımı yapmış, değişimin gelenekselden moderne, yani "topluluk"tan "toplum" a olduğunu vurgulamıştır.

MODERNLEŞME KURAMININ ANA İSİMLERİ

Modernleşme kuramının ana isimleri, Walt Whitman Rostow, Shmuel Noah Eisenstadt, Neil Joseph Smelser ve Daniel Lerner'dır. Walt Whitman Rostow Walt Whitman Rostow, toplumların geçirdiği "iktisadi gelişme aşamaları" olarak "geleneksel toplum", "hazırlık aşamasındaki toplum", "harekete geçme aşamasındaki toplum", "ekonomik olgunlaşma yolundaki toplum" ve "kitle tüketim çağındaki toplum"dan söz etmiştir. Rostow, söz konusu iktisadi gelişme aşamalarının toplumların tamamı için geçerli olduğunu, bütün toplumların eninde sonunda modernleşeceğini iddia etmiştir. Shmuel Noah Eisenstadt Shmuel Noah Eisenstadt, modernleşmenin bir değişme süreci olduğunu söylemiştir. Eisenstadt, 17. yüzyılda başlayan ve bugün dünyanın tamamına yayılan modernleşme projesinin Batı'ya ait olduğunu, onun ekonomik, politik ve kültürel alanda köklü değişmelere yol açtığını ileri sürmüştür. Eisenstadt, modernleşmenin üç temel boyutundan, yani ekonomik alandaki modernleşme, siyasal alandaki modernleşme ve kültürel alandaki modernleşmeden söz etmiştir. Eisenstadt, modernleşmeyi, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda bir değişim süreci olarak görmüştür. Neil Joseph Smelser Neil Joseph Smelser, modernleşmenin toplumun yapısını değiştiren bir yapısal farklılaşma süreci olduğunu ileri sürmüştür. Smelser, modernleşmeyi daha çok iktisadi bir çerçevede ele almış ve onu bir iktisadi gelişme süreci olarak değerlendirmiştir. Smelser, modernleşmeyi, ekonomik etkinliklerdeki farklılaşma olarak yorumlamıştır. Daniel Lerner Daniel Lerner, modernleşmenin geleneksel toplumların çözülmesine vurgu yapan bir Batı projesi olduğunu öne sürmüştür. Lerner, modernleşmeyi, Batılılaşma olarak görmüştür. Lerner, özellikle de Türkiye, Mısır, Lübnan, Ürdün ve İran'daki modernleşme süreçlerini analiz etmiş, modernleşmeyle Batılılaşmanın aynı şey olduğunu söylemiştir.

MODERNLEŞME KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Modernleşme kuramının anahtar terimleri, modern, modernlik, modernleşme, modern toplum, geleneksel toplum, azgelişmişlik, endüstrileşme, kalkınma ve gelişmedir. Modernleşme kuramının bu anahtar terimleri arasında en önemlisi, modernleşme terimidir. Modernleşme, az gelişmiş olarak nitelendirilen geleneksel toplumların (Doğu toplumlarının) kendi yapılarından ve sistemlerinden

vazgeçip endüstrileşmiş ve kalkınmış olarak kabul edilen endüstri toplumlarına (Batı toplumlarına) doğru dönüşüm geçirmeleridir. **MODERNLEŞME KURAMININ TEMEL TEZLERİ**

• Modernleşme kuramı, toplumları, geleneksel toplumlar ve modern toplumlar olarak ikiye ayırmıştır. Modernleşme kuramı, dünyadaki toplumları, modernliğin başat olduğu ve endüstrileşmenin geliştiği ileri Batı toplumları ile tarıma dayalı ve geri kalmış geleneksel toplumlar (Doğu toplumları) biçiminde ikiye bölmüştür. Daha açık bir deyişle, modernleşme kuramı, modern toplumları, gelişmiş, kalkınmış, demokratik toplumlar; geleneksel toplumları ise, geri kalmış, azgelişmiş, anti-demokratik toplumlar olarak tanımlamıştır.

• Modernleşme kuramının analiz birimi, ilkel, geri kalmış, çağdışı ve geleneksel olarak nitelediği Doğu toplumlarıdır.

• Modernleşme kuramı, geleneksel Doğu toplumlarının modern Batılı toplumlara doğru dönüşmesini zorunlu görmüştür. Bunun için modernleşme kuramı, modernleşmeyi, Doğu toplumlarının ana hedefi yapmış, onların kendi geleneksel özelliklerini terk etmelerini, onların yerine Batı toplumlarının değer sistemlerini benimsemeleri gerektiğini savunmuştur. • Modernleşme kuramı, geleneksel toplumların eninde sonunda modern toplumlara doğru dönüşüm geçireceğini iddia etmiştir.

• Modernleşme kuramı, Batı toplumlarını en üstün toplumlar olarak görmüştür.

• Modernleşme kuramı, Batı toplumlarını en ideal toplum olarak tüm dünyaya dayatan, Batı'nın üstünlüğüne vurgu yapan ve Batı'nın çıkarlarını savunan bir kuramdır. İşte bu noktada, modernleşme kuramı, modern Batı toplumlarını mutlaklaştırdığı için çağdaş sosyolojinin en etkili kuramlarından birisi hâline gelmiştir.

• Modernleşme kuramı, Batı yayılcılığını savunmuştur. Modernleşme kuramı, önemli ölçüde, Batı'nın Doğu toplumlarına yayılması sürecini esas almıştır.

MODERNLEŞME KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Modernleşme kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

• Modernleşme kuramı, modern topluma eleştirel yaklaşmamıştır.

• Modernleşme kuramı, Batı merkezli bir kuramdır. Yani modernleşme kuramı, Batı'nın kültür yönünden üstün olduğunu savunmuş, Batı düzenini yüceltmiş ve Batı'nın çıkarlarının savunuculuğunu üstlenmiştir. Buna karşın modernleşme kuramı, Doğu toplumlarını küçümsemiş ve onlara karşı önyargılı davranmıştır.

• Modernleşme kuramı, Doğu toplumlarının sömürgeleştirilmesini hedef almıştır. Modernleşme kuramı, sömürgeciliği meşru görmüş olduğu için eleştirilmiştir.

• Modernleşme kuramı, modern, modernlik ve modernleşme gibi süslü ve albenisi olan terimlerin arkasına gizlenerek Batı toplumlarını tozpembe göstermeye çalışmıştır. Modernleşme kuramı, Batı'nın çirkin yüzünü (bilhassa da sömürgeci ve yayılcı tarafını) göstermemek için çaba sarf etmiştir. Modernleşme kuramı, modern Batı toplumlarındaki çelişkilerin üstünü örtmüştür.

GİRİŞ

Bağımlılık kuramı, modernleşme kuramına tepki olarak doğmuştur. Bağımlılık kuramı, çağdaş sosyolojide dünya toplumlarını “bağımlılık” açısından çözümleyen ana kuramdır. Bağımlılık kuramı, çağdaş sosyoloji literatüründe “Bağımlılık Okulu” ya da “azgelişmişlik kuramı” olarak da bilinmektedir. Bağımlılık kuramı, çağdaş sosyoloji kuramları içinde farklı bir yerde durmaktadır. Çünkü bağımlılık kuramı, çoğu sosyolojik kuramın (özellikle de modernleşme kuramının) aksine modern dünya sistemine eleştirel yaklaşmıştır. Bağımlılık kuramı, “merkez ülkeler” (Batı toplumları) tarafından ablukaya alınmış “çevre ülkeler”in (Doğu toplumları) sorunlarına eğilmiş, özellikle azgelişmişlik meselesi üzerine kafa yormuştur. Bağımlılık kuramı, merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki sömürüye dayalı bağımlılık ilişkilerini analiz etmiştir. Bağımlılık kuramı, merkez ülkelerin nasıl ilerlediğini buna karşın çevre ülkelerin neden geri kaldığını inceleme nesnesi yapmıştır. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan bağımlılık kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Bağımlılık kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan modernleşme kuramının zayıf yönlerinin daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

BAĞIMLILIK KURAMININ KÖKLERİ

Bağımlılık kuramının kökleri, eserlerinde sınıf çatışmasını, ezen-ezilen ilişkisini, sömürü ilişkilerini gündeme getiren ve özellikle de kapitalizmin eleştirisini yapan Karl Marx’ın fikirlerine uzanır. Bağımlılık kuramının ana isimleri, Marx’ın sosyolojisini önemsemişlerdir. Bağımlılık kuramı, Marx’ın sosyolojisini çağdaş koşullar içinde yeniden değerlendirmiştir. Bağımlılık kuramı, neo-Marxist bir kuramdır.

BAĞIMLILIK KURAMININ ANA İSİMLERİ

Bağımlılık kuramı, André Gunder Frank, Samir Amin ve Immanuel Wallerstein tarafından geliştirilmiş bir sosyoloji kuramıdır. André Gunder Frank, sosyolojide Avrupamerkezi bakış açılarını sorgulamış, bugün bazı toplumlara “gelişmemiş” yaftası vurmanın doğru olmadığını ileri sürmüştür. Frank, çevre ülkelerin (Üçüncü Dünya’nın) gelişememe sorunu üzerine odaklanmıştır. Frank, azgelişmişlik meselesi üzerine kafa yormuştur. Frank, merkez ülkelerin çevre ülkelerin kaynaklarına el koymalarından dolayı bu ülkelerin geri kaldığını ve yoksullaştığını öne sürmüştür. Samir Amin, kapitalizm, küreselleşme, eşitsizlik, sömürü ve azgelişmişlik meselesi üzerine kafa yormuştur. Amin, Batı sistemini belirleyen kapitalizmi çözümlenmiş ve ona eleştirel yaklaşmıştır. Amin, kapitalizmin merkez ülkelerin (Batı toplumlarının) lehine, çevre ülkelerin ise aleyhine bir sistem olduğunu ileri sürmüştür. Amin, kapitalizmin yayılmacı ve kutuplaştırıcı olduğunu belirtmiştir. Amin, kapitalizmin dünya ölçeğinde bir düzenliliğe değil, küresel düzensizliğe yol açtığını vurgulamıştır. Kısaca, Amin, kapitalizmin dünya ölçeğinde eşitsiz gelişmeye ve sömürüye yol açtığını ileri sürmüştür. Immanuel Wallerstein, bağımlılık kuramını geliştirerek kendine özgü “dünya-sistem analizi”ni inşa etmiştir. Wallerstein, dünya-sistem analizinde, dünya toplumlarını merkez, yarı-çevre ve çevre olarak üçe ayırmıştır. Wallerstein, modern dünya-sisteminin bir kapitalist dünya ekonomisi olduğunu vurgulamıştır. Wallerstein, kapitalist dünya ekonomisinin merkez ülkelerin lehine, buna karşın çevre ve yarı-çevre ülkelerin aleyhine olduğunu belirtmiştir. Wallerstein, merkez ülkelerin çevre ve yarı-çevre ülkeleri sömürmesine tepki göstermiştir.

BAĞIMLILIK KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Bağımlılık kuramının anahtar terimleri, modernlik, modernleşme, merkez ülkeler, çevre ülkeler, metropol, uydu, bağımlılık, sömürü, eşitsiz gelişme, kutuplaşma, azgelişmişlik ve krizdir. Bağımlılık kuramının anahtar terimleri içinde en önemli olan terim, bağımlılık terimidir. Bağımlılık, sadece ekonomik bir terim değil, sosyal, kültürel ve politik yönleri de olan bir terimdir.

BAĞIMLILIK KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Bağımlılık kuramı, dünya toplumlarını merkez ülkeler ve çevre ülkeler olarak ikiye ayırmıştır. Daha açık bir deyişle, bir yanda dünyanın bütün kaynaklarını sömüren merkez ülkeler, diğer yanda merkez ülkelerin sömürüsüne maruz kalan çevre ülkeler vardır.
- Bağımlılık kuramı, Batı’nın kapitalizme dayalı modernlik, modernleşme ve küreselleşme anlayışlarının çevre ülkeler açısından problemliliğine vurgu yapan bir gelenektir. Bağımlılık kuramı, Batı kapitalizminin çevre ülkelerde yarattığı tahribatları, sorunları ve yoksullaşmayı ilgi odağı seçen, oralardaki geri kalmışlığı ve azgelişmişliği doğrudan Batılı merkez toplumlarla olan bağımlılık

ilişkilerine bağlayan bir ekoldür.

- Bağımlılık kuramı, çevre ülkelerin açmazlarını, merkez ülkelerle olan tek taraflı bağımlılık ilişkileri çerçevesinde değerlendirmiştir. Bağımlılık kuramı, çevre ülkelerdeki olumsuz durumları, merkez ülkelerle olan bağımlılık ilişkilerine bağlamıştır. Bu kurama göre, çevre ülkelerdeki geri kalmışlık probleminin ana nedenini merkez ülkelerin ekonomik sisteminde (kapitalizmde) aramak gerekir.
- Bağımlılık kuramına göre, çevre ülkelerin içinde buldukları olumsuz koşulların nedeni, kendi geleneksel yapıları değil, aksine merkez ülkelerin sömürsüdür. Merkez ülkelerin ilerlemesi ve büyük ekonomik gelişme göstermesi, çevre ülkeleri aşırı derecede sömürmesine bağlıdır. Merkez ülkeler, çeşitli alanlardaki tekelleri aracılığıyla çevre ülkeleri, bilhassa hammadde, tarımsal ürünler ve ucuz işgücü bakımından sömürmektedir.
- Bağımlılık kuramı, çevre ülkelerdeki bütün olumsuzlukların, yani anti-demokratik düzenlerin, adaletsizliklerin, yoksulluk ve açlık gibi ana problemlerin kaynağında merkez ülkelerin sömürgeci düzenini görmüştür. Kısaca, bağımlılık kuramına göre, çevre ülkelerdeki her türlü olumsuzluğun, özellikle de ekonomik bakımdan geri kalmışlığın ana sebebini, merkez ülkelerle olan bağımlılık ilişkisinde aramak gerekir.
- Bağımlılık kuramı, çevre toplumlarının en gözde kuramıdır. Bağımlılık kuramı, özellikle çevre ülkelerde ilgiyle karşılanmıştır. Bağımlılık kuramı, çevre ülkelerde bir umut ışığı olarak görülmüştür.
- Bağımlılık kuramı, çevre ülkelerin merkez ülkeleri sırtlarından atarlarsa düzlüğe çıkabileceklerini ve rahat bir nefes alabileceklerini iddia etmiştir.
- Bağımlılık kuramı, çevre ülkelerin merkez ülkeler ile olan her türlü bağımlı koparması gerektiğini savunmuştur.

BAĞIMLILIK KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Bağımlılık kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Bağımlılık kuramı, Marx'ın kapitalizme ve sınıf çatışmasına dair görüşlerini ihmal etmiştir.
- Marx'ın fikirlerini referans alan bağımlılık kuramı, Marxçı bir kuram olmaktan uzak olduğu için eleştirilmiştir. Bağımlılık kuramı, daha çok Marxist sosyologlar tarafından eleştirilmiştir.
- Bağımlılık kuramı, merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisini analiz ederken tek etkeni (ağırlıklı olarak iktisadi unsurları) esas aldığı için eleştirilmiştir. Yani bağımlılık kuramı, aşırı iktisadi bir kuram olmakla suçlanmıştır. • Bağımlılık kuramı, merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisini tahlil ederken kültürel alana duyarsız kalmıştır.

GİRİŞ

Postmodern kuram, çağdaş sosyolojinin en popüler kuramlarından biridir. Postmodern kuram, günümüzde etkili olan ve çok tartışılan bir kuramdır. Çünkü postmodern kuram, modernliğin sonunun geldiğini ve postmodernizmin başat olduğu bir dönemde bulunduğumuzu iddia etmiştir. Postmodern kuram, her şeyi iletişim araçlarının ve bilgisayarların belirlediği yeni bir toplum olan modern sonrası topluma (postmodern aşamaya) girildiğini ileri sürmüştür. Postmodern kuram, aydınlanmaya, evrenselliğe, modernliğe, modern topluma, akılcılığa ve Marxizme karşı çıkmıştır. Postmodern kuram, müphemliğe, parçalılığa, farklılığa, yerelliğe, kimliklere, etnikliğe, altkültürlere ve kültürel çoğulculuğa önem vermiştir. Postmodern kuram, gerçekliğin belirsiz hâle geldiği bir simülasyon aşamasında yaşadığımızı savunmuştur. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan postmodern kuramı ana hatlarıyla tanıtmaktır. Postmodern kuramın öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan modernleşme kuramı, post-endüstriyel toplum kuramı, post-yapısalcılık ve beden kuramının daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

POSTMODERN KURAMIN KÖKLERİ

Postmodern kuramın köklerinde felsefe ve sosyoloji tarihinin en aykırı filozoflarından olan Friedrich Nietzsche'nin fikirleri bulunmaktadır. Postmodern kuram, aydınlanmaya, akla ve modernliğe eleştirel bakan Nietzsche'nin felsefesini rehber olarak görmüştür. Nietzsche'nin modernliğin "iyi-kötü", "doğru-yanlış" gibi temel kategorik bakış açılarını sorgulamış olması ve ayrıca modernliğin toptancı, tekçi, merkezci ve aşırı hakikatçi söylemlerine itiraz etmesi, postmodern kuramın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. **POSTMODERN KURAMIN ANA İSİMLERİ**

Postmodern kuramın en mühim temsilcileri, Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard, Fredric Jameson ve Zygmunt Bauman'dır. Jean-François Lyotard Jean-François Lyotard, modernlikten bir kırılma ve kopuş olduğunu, yani postmodern toplumun ön plana çıkmaya başladığını iddia etmiştir. Lyotard, aydınlanma, modernlik ve Marxizm gibi büyük anlatıların (evrensel söylemlerin) günümüzde güvenilirliklerini kaybettiğini ileri sürmüştür. Lyotard, günümüzde "büyük anlatılar"ın değil, "küçük anlatılar"ın ön plana çıktığını vurgulamıştır. Lyotard, evrenselciliğe karşı çıkmış, yerelcilik ve yerel söylemlerden yana tavır takınmıştır. Jean Baudrillard Jean Baudrillard, postmodern kuram içinde simülasyon görüşüyle ön plana çıkmıştır. Baudrillard, modernliğin bittiğini belirtmiştir. Baudrillard, toplumsalın, iktidarın ve üretimin sonunun geldiğini öne sürmüştür. Baudrillard, gerçekliğin buharlaşıp uçtuğu bir hipergerçek dünyada yaşadığımızı belirtmiştir.

Baudrillard, gerçekliğin yok edildiği, olmayan bir şeyin varmış gibi gösterildiği, gerçekte gerçektışının yer değiştirdiği bir durumla karşı karşıya olduğumuzu söylemiştir. Fredric Jameson Fredric Jameson, günümüzde ideoloji, sosyal demokrasi, refah devleti ve sosyal sınıflar gibi alanlarda bir kriz dönemi yaşandığını ve söz konusu krizlerin postmodernizme kapı araladığını ileri sürmüştür. Jameson, postmodernizmi kapitalizmle ilişkilendirmiş, onun kapitalizmin yeni bir evresine, yani "geç kapitalizm"e tekabül ettiğini ileri sürmüştür. Jameson, postmodernizmi, "geç kapitalizmin kültürel mantığı" olarak yorumlamıştır. Zygmunt Bauman Zygmunt Bauman, modernliği radikal bir biçimde eleştirmiştir. Bauman, modernliği, Holocaust (Yahudilerin topluca katledilmesi) ile ilişkilendirmiştir. Bauman, Holocaust'un modern uygarlığın akılcı dünyasının bir ürünü olduğunu iddia etmiştir. Bauman, modernliğin farkların ortadan kalkmasını sağladığını ve ırkçılığı ön plana çıkardığını ileri sürmüştür. Bauman, günümüzde "katı modernlik"ten "akışkan modernliğe" geçiş olduğunu belirtmiştir. Kısaca, Bauman, modernlik ve postmodernlik üzerinde yoğunlaşmış, özellikle de modernlikle ırkçılık ve soykırım arasında bir bağ kurmuştur.

POSTMODERN KURAMIN ANAHTAR TERİMLERİ

Postmodern kuramın anahtar terimleri, modernlik, postmodernlik, postmodernizm, büyük anlatı, küçük anlatı, yerellik, yerelleşme, kimlik, çoğulculuk, müphemlik, simülasyon ve hipergerçekliktir.

Postmodern kuramın anahtar terimleri arasında en önemlisi, postmodernlik terimidir.

POSTMODERN KURAMIN TEMEL TEZLERİ

• Postmodern kuram, modernlik eleştirisi üzerine biçimlenmiştir. Bilindiği gibi, modernlik, dünyada ciddi sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlara yol açmıştır. Modernlikle birlikte dünya ölçeğinde ortaya çıkan sıkıntılar, modernliğe itiraz eden postmodernizme yeni kaleler kazandırmıştır. Özellikle modern toplumlarda yaygınlaşan ırkçılık, yabancılaşma, monotonluk ve tek-boyutluluk, postmodern kuramın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

- Postmodern kuram, modernliğin ve modern toplumun bittiğini, yeni bir topluma (postmodern topluma) geçildiğini iddia etmiştir.
- Postmodernizm, “ya” “ya da” yerine “hem” “hem de”yi koymuştur. “Doğru-yanlış” kategorisi yerine “hem doğru hem yanlış” kategorisini önemsemıştır. Siyah-beyaz ayrımından kaçınmış, griliklerin de olabileceğini iddia etmiştir. “Ya biri ya öteki” yerine “hem biri hem öteki”ni benimsemiştir.
- Postmodern kuram, “ne olsa gider”i kendisine her alanda slogan yapmıştır. Başka bir deyişle, postmodern kuram, “ne olsa uyar” ya da “her şey gider” düsturunu benimsemiştir. Postmodern kuram, söz konusu sloganla, tam bir serbestliğe, kaçınılmaz olarak da eklektizme önem vermiştir. Türkiye’de bir insanın öğle yemeğinde Hamburger ve Tantuni yemesi, akşamleyin çiğ köfte yiyip üzerine kola içmesi, postmodern kuramın “ne olsa gider” sloganına örnek olarak verilebilir.
- Postmodern kuram, evrensel ve bütüncül söylemlere karşı çıkmıştır. • Postmodern kuram, parçalılığı esas almış, parçadan yana tavır takınmıştır.
- Postmodern kuram, heterojenliği, farklılığı, etnikliği, dinselliği, yerelliği ve çok kültürlülüğü önemsemıştır. Postmodern kuram, farklı olanı yok saymaya karşı çıkmıştır.
- Postmodern kuram, akla itimat etmemiş, aklın egemenliğine eleştirel yaklaşmıştır. Postmodern kuram, modern toplumun akılcılığa dayalı yönünü sorgulamış, daha çok duygulara, sezgilere, tecrübeler ve metafiziğe ehemmiyet vermiştir.
- Postmodern kuram, insanlığın gerçekle gerçektışının yer değiştirdiği bir simülasyon döneminde yaşadığını öne sürmüştür. Postmodern kuram, belirsizliğe ve müphemliğe vurgu yapmış, yani açıklığa ve berraklığa meydan okumuştur.

POSTMODERN KURAMIN ELEŞTİRİSİ

Postmodern kurama yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Postmodern kuramın terimleri ve tezleri, muğlaktır. Postmodern fikirler, bulanıktır. Postmodern kuramın argümanları, kafa karıştırıcıdır.
- Postmodern kuram, bugünkü dünya düzeninde büyük devrimlerin sona erdiğini öne sürmüş, kapitalist sistemin çelişkilerini görmezlikten gelmiştir.
- Postmodern kurama göre, gerçeklik yok edilmiş, taklitler ve imajlar ön plana çıkmıştır. Bu kuram, bu yönüyle günümüz kapitalist toplumlarının gerçek çelişkilerinin üstünü örtmeye çalışmıştır.
- Postmodern kuram, özellikle Doğu toplumlarında demokratikleşme, insan hakları ve özgürlükler kılıfı altında etnikliği, dinselliği, yerelliği ve altkültürleri ön plana çıkartması, yani mikro milliyetçi bir söylemi gündeme getirmesi, Batılı sömürgeci devletlerin dünyaya egemen olma isteklerinin gerçekleşmesine katkı sunmuştur.
- Postmodern kuram, sınıf savaşımı ve sosyal eşitsizlik gibi konulara duyarsız kalmıştır. Hatta postmodern kuramın bazı savunucuları, gerçek, toplumsal, üretim, sosyal sınıf ve iktidar diye bir şey yoktur, diyecek kadar ileri gitmişlerdir.

GİRİŞ

Post-endüstriyel toplum kuramı, 1970'lerden itibaren sosyoloji dünyasında etkili olmuştur. Post-endüstriyel toplum kuramı, bugün de aktüel bir kuram olma özelliğine sahiptir. Post-endüstriyel toplum kuramı, günümüzde çok tartışılan bir popüler kuramdır. Çünkü post-endüstriyel toplum kuramı, “endüstri toplumu”ndan “post-endüstriyel topluma” (sanayi sonrası topluma) geçildiğini iddia etmiştir. Post-endüstriyel toplum kuramı, teknik ve teknoloji alanındaki başdöndürücü gelişmelerle, özellikle de bilgisayarlar ve internet ile birlikte endüstri toplumunun yapısında bazı ciddi değişmelerin meydana geldiğini ileri sürmüştür. Post-endüstriyel toplum kuramına göre, bilginin, enformasyonun, teknolojinin, makinelerin ve bilgisayarların toplumun merkezine yerleşmesiyle, endüstri toplumunun yapısının dönüşmeye başlamıştır. Post-endüstriyel toplum kuramı, post-endüstriyel toplumda mal üretiminin azaldığını, hizmetler sektörünün ön plana çıktığını, kas gücüne dayalı çalışan işgücünün (mavi yakalılar) yerine daha çok zihniyle çalışan işgücünün (beyaz yakalılar) aldığını iddia etmiştir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan post-endüstriyel toplum kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Post-endüstriyel toplum kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan modernleşme kuramının ve postmodern kuramın daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

POST-ENDÜSTRİYEL TOPLUM KURAMININ KÖKLERİ

Post-endüstriyel toplum kuramının kökleri, endüstri toplumu kuramcılarının görüşlerine uzanır. 19. yüzyılda sosyolojinin kurucuları olan Claude Henri de Saint-Simon, Auguste Comte, Herbert Spencer, Karl Marx ve Emile Durkheim Batı toplumlarını endüstri toplumu olarak nitelmiş ve onun yapısını analiz etmişlerdir. Post-endüstriyel toplum kuramının mantığını anlayabilmek için endüstri toplumu üzerine düşünmüş olan söz konusu sosyologların fikirlerini bilmek gerekir. Saint-Simon, “endüstri toplumu” terimini gündeme getirmiş, endüstri toplumunun temeli olarak üretimi ve emeği almış, onları her şeyin üzerinde tutmuştur. Saint-Simon, endüstri toplumunun üreticiler olmadan onun çökeceğini iddia etmiştir. Comte, endüstri toplumunu çözümlenmiş, işin bilimsel örgütlenmesi üzerine kafa yormuştur. Marx, endüstri toplumunun sınıf çatışmasına dayalı olduğunu, emeğin sömürsüne ve yabancılaşmasına dayalı olduğunu altını özenle çizmiştir. Spencer, endüstri toplumunun askeri toplumun zıttı olduğunu, yani onun üretimin, gönüllü işbirliğinin, özgür ticaretin ve bireysel hakların ön plana çıktığı toplum olduğunu vurgulamıştır. Durkheim ise, endüstriyel toplumun organik dayanışmanın başat olduğu, uzmanlaşmanın ve işbölümünün geliştiği bir toplum olduğunu belirtmiştir. **POST-**

ENDÜSTRİYEL TOPLUM KURAMININ ANA İSİMLERİ

Post-endüstriyel toplum kuramının ana ismi, Amerikalı sosyolog Daniel Bell'dir. Daniel Bell Daniel Bell, post-endüstriyel toplum kuramıyla, post-endüstriyel toplumun yapısıyla ilgilenmiştir. Bell, endüstri toplumundan post-endüstriyel topluma doğru değişimin olduğunu ileri sürmüştür. Bell, endüstri toplumunun sosyal yapısında (tabakalaşma sistemi, teknoloji ve ekonomide) değişimin olduğunu savunmuştur. Bell, 1970'lerde ısrarla Batı toplumlarının yeni bir aşamaya girdiğini, yani mal üretimine dayalı, üretimin kas gücüyle ve makinelerle yapıldığı endüstri toplumunun yerini hizmetler sektörüne dayalı, bilgi ve enformasyon ağırlıklı post-endüstriyel toplumun aldığını iddia etmiştir. Bell, post-endüstriyel toplumun, özünde bir bilgi ya da enformasyon toplumu olduğunu vurgulamıştır.

POST-ENDÜSTRİYEL TOPLUM KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Post-endüstriyel toplum kuramının anahtar terimleri arasında endüstri öncesi toplum, endüstri toplumu, bilgi toplumu, kuramsal bilgi, enformasyon toplumu, otomasyon, beyaz yakalı işçiler ve post-endüstriyel toplum ön plana çıkmaktadır. Bu anahtar terimler içinde en önemlisi, post-endüstriyel toplum terimidir.

POST-ENDÜSTRİYEL TOPLUM KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Post-endüstriyel toplum kuramı, endüstri toplumundan endüstri sonrası topluma geçildiğini öne sürmüştür.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, insanların yaptıkları işlerin önemli bir kısmının makineler tarafından yapıldığı bir çağda yaşadığımızı belirtmiştir. Bu kuramın ana ismi olan Bell, çağımızda yeni bir “endüstri devrimi”nin gerçekleştiğini, bu yeni devrimin “otomasyon” devrimi olduğunu belirtmiştir. Bell, otomasyonun, işgücünün yapısını değiştirdiğini, kas gücüne dayalı çalışanların sayısının azaldığını, buna karşın profesyonellerin, teknik elemanların ve yöneticilerin sayısının arttığını ifade etmiştir.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, günümüzde bilginin, enformasyonun ve teknolojinin toplumların yapılarını belirli ölçüde değiştirdiklerini savunmuştur.

- Post-endüstriyel toplum kuramına göre, post-endüstriyel toplumda özel mülkiyet ve sınıf savaşımı önemini kaybetmiştir. Onların yerlerini herkesin faydasına olan ve sermayeyle bağı bulunmayan bilgi ve teknoloji almıştır.
- Post-endüstriyel toplum kuramına göre, post-endüstriyel toplumda başat olan unsurlar, emek ve sermaye değil, enformasyon ve bilgidir.
- Post-endüstriyel toplumda kuramsal bilginin belirleyiciliği söz konusudur. Bilgi, post-endüstriyel toplumun can damarı olmuştur. Bu toplumda söz sahibi olanlar, bilim adamları ve araştırmacılarıdır. • Post-endüstriyel toplum kuramına göre, post-endüstriyel toplum, mal üretimine değil, hizmet üretimine dayalıdır. Bu toplumda hizmet ekonomisi ön plana çıkmıştır. Post-endüstriyel toplum, hizmete ve konfora dayalı bir toplumdur.

POST-ENDÜSTRİYEL TOPLUM KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Post-endüstriyel toplum kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Post-endüstriyel toplum kuramı, Batı toplumlarının “post-endüstriyel toplum” olduğunu iddia etmiştir. Oysa bugün, Batı toplumlarının “endüstri toplumu” mu yoksa “post-endüstriyel toplum” mu oldukları tam olarak belli değildir.
- Post-endüstriyel toplumun yapısının endüstri toplumunun yapısından tamamen farklı olduğunu iddia etmek, gerçekçi bir bakış açısı değildir.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, bugünkü dünyada var olan sosyal mücadelelere, iktidar kavgalarına ve sınıflar arasındaki çatışmalara yer vermemiştir.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, çağımızda emek-sermaye çelişkisinin ortadan kalktığını, onların rollerinin sona erdiğini, enformasyonun ve bilginin başat faktör hâline geldiğini savunmuştur. Bu tez, var olan gerçeğe ters düşer. Çünkü mülkiyetin ve ekonomik kaynakların niteliğinde değişme olsa da onlara her zaman egemen sınıflar sahip olurlar. Endüstri toplumunda mülkiyete sahip olan nasıl ki her şeye sahip oluyordusa, post-endüstriyel toplumda da bilgiye ve enformasyona vakıf olan istediği her şeye sahip olur. Dolayısıyla post-endüstriyel toplumda enformasyon ve bilgi herkese ait değildir. Onlar, sadece egemen sınıfların tekellindedirler.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, ideolojilerin etkisini yitirdiğini, “ideolojinin sonu”nun geldiğini öne sürerek gerçeği çarpıtmıştır.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, günümüzde başat ve görünür olan emek-sermaye çelişkisinin ortadan kalktığını savunarak, var olan çarpıtma yoluna gitmiştir.
- Post-endüstriyel toplum kuramı, sömürgeci Amerikan toplumunun övgüsünü yapmıştır.

GİRİŞ

Beden kuramı, 1980’lerde itibaren sosyolojinin gündeminde olan bir kuramdır. Çünkü, günümüzde insanlar, daha önce hiç görülmemiş bir şekilde bedene daha çok önem vermeye başladılar. Bugün insanlar, fikirler ve gerçeklerden ziyade bedenleriyle daha fazla ilgilenmektedirler. İnsanlar, beden bakımlarına fazla zaman ve para harcamakta, bedenlerinin kusursuz olması için elinden geleni yapmaktadırlar. Beden kuramı, kendisine sorun olarak bedenin önemsenmesini seçmiştir. Beden kuramı, bedeni merkeze almış ve onu ayrıntılı bir biçimde ele almaya gayret etmiş bir sosyolojik kuramdır. Beden kuramı, beden konusunun önemsenmesini, insanlığın içinde bulunduğu toplum aşamasıyla (tüketim toplumuyla) bağlantı olarak irdelemiştir. Bilindiği üzere, tüketim toplumu, ürünlerin çeşitlendiği ve bolladığı bir toplumdur. Tüketim toplumu, tüketen insan tipi inşa etmeyi hedeflemiştir. Bunun için de tüketim toplumu, insanların ruhuna (düşüncesine) değil, sadece bedenlerine hitap etmektedir. Beden kuramı, tam da bu sorun üzerine odaklanmıştır. Beden kuramı, bedeni çözümleyen çağdaş sosyoloji kuramıdır. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin önemli kuramlarından biri olan beden kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Beden kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan postmodern kuramın, post-endüstriyel toplum kuramı ve post-yapısalcılığın daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

BEDEN KURAMININ KÖKLERİ

Beden kuramı, çağdaş sosyolojide öne çıkan bir kuramdır. Ancak onun kökleri, modern felsefenin ve sosyolojinin kurucusu ünlü düşünür René Descartes’ın insanı, beden-ruh ayrımı bağlamında ele alan görüşlerine uzanır. Bilindiği üzere, Descartes, insanı çözümlerken, onun önemli bir parçası olarak gördüğü bedeni ve ruhu ele almıştır. Descartes, insan bedenini bir makine gibi görmüştür. Kısaca, Descartes, insanı, beden-ruh ayrımı çerçevesinde analiz ederek beden kuramının ortaya çıkmasına katkı yapmıştır. **BEDEN KURAMININ ANA İSİMLERİ**

Beden kuramının ana isimleri, Pierre Bourdieu, Norbert Elias ve Bryan Stanley Turner’dir. Pierre Bourdieu Pierre Bourdieu, bedene dönük sosyolojik analizlerinde “habitus”a (bireylerin sonradan kazandıkları şeylere, yani alışkanlıklara) çok fazla yer vermiştir. Bourdieu, habitus ile bireylerin yemek yeme alışkanlıkları, giyim-kuşamları, yaptıkları sporlar, hobileri ve görünüşleri bakımından birbirlerinden farklılaştığına dikkat çekmiştir. Norbert Elias Norbert Elias, bireyin bedenine, bedensel etkinliklerine ve davranış biçimlerine odaklanmıştır. Elias, bireylerin davranışlarını, tavırlarını ve alışkanlıklarını irdelemiştir. Bu bağlamda Elias, “uygarlaşma” terimini gündeme getirmiştir. Elias, uygarlaşmayı, insan bedeni ve davranışları açısından değerlendirerek beden kuramına yeni bir çerçeve kazandırmıştır. Bryan Stanley Turner Bryan Stanley Turner, sosyolojinin inceleme nesnesi olarak bedeni ele almıştır. Turner, sosyolojinin merkezine bedeni yerleştirmiştir. Turner, bedenin sosyal olarak yapılandırılmış olduğunu ileri sürerek beden kuramının ana çerçevesini belirtmiştir. Ayrıca Turner, tüketime dayalı çağdaş kapitalist toplumda (tüketim toplumunda) bedenin üzerinde her türlü uygulamaların yapıldığı bir şantiye hâline geldiğini ve ticari bir nesne olduğunu belirtmiştir.

BEDEN KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Beden kuramının anahtar terimleri arasında beden, tüketim, tüketim toplumu, tüketim kültürü, haz, diyet, uygarlaşma ve habitus ön plana çıkmaktadır. Beden kuramının anahtar terimleri içinde en önemli olanı, beden terimidir.

BEDEN KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Beden kuramı, tüketim toplumunun yapısını ve tüketim kültürünün ana özelliklerini ön plana çıkartmıştır. Beden kuramı, tüketim toplumunda tüketici kültürünün egemen olduğunu, bu kültürün ise, doğrudan bedeni hedef seçtiğini vurgulamıştır.
- Beden kuramı, günümüz tüketim toplumunda bedenin ana analiz birimi olduğunu kabul etmiştir. Çünkü tüketim toplumunda tüketen esas öge, bedendir. Bilindiği üzere, tüketim toplumu, tüketim kültürünü ön plana çıkartmış, insanların sürekli tüketmesini kendisine paradigma yapmıştır. Tüketim toplumun önemli olan insanların düşünmesi ya da bilinçli olması değil, ne kadar fazla tükettiğidir. İnsanın değeri, tükettiği şeyle doğru orantılıdır. Tüketim toplumunda insan, “tüketim”le tanımlanabilir hâle gelmiştir: “Tüketiyorum, öyleyse varım.”
- Beden kuramı, bireyi benliği ya da düşüncesi açısından değil, daha çok bedeni üzerinden analiz etmiştir.
- Beden kuramı, bedene odaklanmıştır. Çünkü insan, çoğu kez bedeniyle tanımlanır. Bir insan hakkında

hüküm verilirken öncelikle onun bedenine, beden diline, hareketlerine, yani görünen yanına bakılır. İnsan, onu yansıtan bedeni üzerinden tanımlanır. İnsan, diğer insanlarla ilk önce bedeni üzerinden etkileşim kurar. Bir insanın başkaları tarafından kaba ya da nazik olarak nitelendirilmesi tamamen beden hareketleriyle ilişkilidir. Temiz giyinen, oturmasını ve kalkmasını bilen, düzgün konuşan ve saygılı davranan bir insan “medeni”, aksi yönde olan ise “kaba” insan olarak tarif edilir. Kısaca, birey bedeniyle diğer insanların arasına karışır, onlarla ilişki kurar, hayatını sürdürür.

- Beden kuramına göre, beden, bireyi ve toplumu anlamamızı kolaylaştırır.
- Beden kuramı, bedenin bakımı, güzel gözükmesi, temiz görünümü, düzgünlüğü, kısaca bedenin kontrol altında tutulması ve beden yönetiminin ön plana çıkması gibi konuları merkeze almıştır.
- Beden, sadece bireye ait değildir. Çünkü beden, bireyin içinde yer aldığı toplum tarafından biçimlendirilen bir şeydir. Toplum, bireyin bedeni üzerinde büyük bir güce sahiptir. Bireyin bedeni ile toplum birbirlerinden kopuk şeyler değildir.
- Beden kuramına göre, çağımızda beden iktidar tarafından kuşatılmıştır.

BEDEN KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Beden kuramına yöneltelen eleştiriler şunlardır:

- Beden kuramının anahtar terimlerinin muğlak olduğu iddia edilmiştir.
- Beden kuramı, yeterince sosyolojik değildir. Çünkü sosyolojinin temel konularını göz ardı etmiştir. Daha açık bir deyişle, beden kuramı, sosyal yapı, düzen ve bütünleşme problemlerine yeterince yer vermemiştir.
- Beden kuramı, sosyal yapı ve sosyal sınıf gibi gerçeklere işaret etmediği için yeterince sosyolojik olmamakla suçlanmıştır.
- Beden kuramı, kapitalizmin çelişkilerini gizlemiştir. Beden kuramı, sosyal çatışma, sınıf kavgası, sömürü ve sosyal eşitsizlik gibi konuları ihmal etmiştir. Beden kuramı, sosyal eşitsizlikler yerine sadece cinsler arası eşitsizliklere dikkat çekmiştir.
- Beden kuramı, kapitalizmin biçimlendirdiği tüketim toplumunu meşrulaştırmış, insanları tüketime yönlendirmiştir. Bu kuram, üretimin, çalışmanın ve emeğin öneminden söz etmemiştir.

GİRİŞ

Post-yapısalcılık, 20. yüzyılın en etkileyici sosyoloji kuramlarından biridir. Post-yapısalcılık, günümüzde sosyolojinin vitrininde yer alan kuramlar arasındadır. Post-yapısalcılık, sosyolojide yapısalcılık ve postmodern kuramla bağlantılı bir biçimde gündeme gelmiştir. Bilindiği üzere, yapıya derin bir kuşkuyla yaklaşmak ve onun insanları nasıl baskıladığını açığa çıkarmak, sosyolojinin görevlerinden biridir. İşte, bu bağlamda, post-yapısalcılık, sosyolojide insanı kuşatan yapıları sökmek ve onun üzerine düşünmek için ortaya çıkan ana kuram olma özelliğine sahiptir. Post-yapısalcılık, yapısalcılığın eleştirisi üzerine inşa edilmiştir. Post-yapısalcılık, yapısalcılığın önemseydiği “yapı”yı, yapıbozum vasıtasıyla bozmaya ve yapıyı kırmaya dayalıdır. Post-yapısalcılık, yapıbozumu yoluyla sosyal yapıların, kurumların ve siyasal sistemin birey üzerindeki hegemonyasını açığa çıkarmaya çalışmıştır. Post-yapısalcılık, baskıcı olarak nitelediği yapıya ve iktidara eleştirel yaklaşmış, bütünlük ve birlik anlayışlarına karşı çıkmıştır. Post-yapısalcılık, farklılığın ve çoğulculuğun önemine işaret etmiş, özneyi merkeze koymuş ve onun etkin olmasını önemsemıştır. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan post-yapısalcılığı ana hatlarıyla tanıtmaktır. Post-yapısalcılığın öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan yapısalcılığın, postmodern kuramın, beden kuramının ve eleştirel kuramın daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

POST-YAPISALCILIĞIN KÖKLERİ

Post-yapısalcılığın kökeninde Friedrich Nietzsche ile Sigmund Freud’un temel fikirleri bulunmaktadır. Friedrich Nietzsche Friedrich Nietzsche, Batı uygarlığına, aydınlanmaya, modernliğe ve Batı felsefesine eleştirel yaklaşmıştır. Nietzsche, Batı düşüncesindeki kategorik bakış açısını ve aklın egemenliğini eleştiri süzgecinden geçirmiştir. Nietzsche, hakikatin imkânsızlığına işaret etmiştir. Nietzsche, Batı düşüncesinde önemsenen hakikate, olgulara, nedenselliğe ve bilginin değerine meydan okuyarak, post-yapısalcılığın önünü açmıştır. Sigmund Freud Sigmund Freud, psikanalizmi geliştirmiştir. Psikanalizm, Freud’un sinir hastalıklarının tıbbi tedavisi için kullandığı bir metottur. Freud, bu metoduyla ruhsal hayatın bilinç ve bilinçdışı olmak üzere iki bölümden meydana geldiğini ileri sürmüştür. Freud, daha çok ruhsal hayatın bilinçdışını açığa çıkarmak için uğraşmıştır. Freud, insanın hayatını ve davranışlarını onun zihninin derinliklerine, yani bilinçdışına inerek anlamaya çalışmıştır. Freud, bu çabasıyla post-yapısalcıların ilham kaynağı olmuştur.

POST-YAPISALCILIĞIN ANA İSİMLERİ

Post-yapısalcılığın en mühim temsilcileri, Michel Foucault, Jacques Derrida ve Jacques Lacan’dır. Michel Foucault Michel Foucault, yapıların analizinde arkeolojik yöntemi, yani incelenen şeyin köklerine ve derinliğine inmeyi esas alan Nietzsche’nin soybilim anlayışını benimsemiştir. Foucault, sosyolojik analizlerinde iktidar üzerinde durmuştur. Foucault, iktidarın bireylerin hayatlarını biçimlendirdiğini ileri sürmüştür. Foucault, gündelik hayatın her alanında (ailede, okulda, atölyede, hastanede vb.) iktidar ilişkilerinin olduğunu vurgulamıştır. Foucault, iktidarın insanın davranışlarına, zihnine ve hatta genlerine kadar nüfuz ettiğini iddia etmiştir.

Foucault, iktidarın ipliklerinin her yere uzandığını bildirmiş, özellikle de bilgi-iktidar arasındaki ilişkiyi deşifre etmiştir. Jacques Derrida Jacques Derrida, post-yapısalcılığın en sıradışı öncüsüdür. Derrida, post-yapısalcıların kullandığı ana terim olan “yapıbozum” terimini geliştirilmiştir. Derrida, daha çok, yapıların ve bütüncül unsurların bireyler üzerindeki iktidarını açığa çıkaran yapıbozum metoduyla tanınmaktadır. Derrida, Friedrich Nietzsche’nin izinden giderek, aydınlanma, akıl, hakikat, mutlak kesinlik ve doğruluk gibi kavramlara savaş açmıştır. Jacques Lacan Jacques Lacan, Freudcu bir düşünür olarak tanınmıştır. Lacan, post-yapısalcılık içinde daha çok dil ile ilgilenmiştir. Lacan, bireyi özne yapan şeyin esasında dilin kendisi olduğunu vurgulamıştır. Lacan, bilinçdışının dil gibi yapılandığını iddia etmiştir.

POST-YAPISALCILIĞIN ANAHTAR TERİMLERİ

Post-yapısalcılığın anahtar terimleri, özne, bilinçdışı, yapı, yapıbozum, merkez, söylem, yazı, yazıbilim, soykütüğü ve iktidardır. Post-yapısalcılığın anahtar terimleri içinde en mühim olanı, yapıbozum terimidir.

POST-YAPISALCILIĞIN TEMEL TEZLERİ

- Post-yapısalcılık, yapısalcılığın eleştirisi üzerine bina edilmiştir. Post-yapısalcılık, yapısalcılığın esas aldığı yapı terimini, yapıbozum yoluyla bozmayı ve yapıyı kırmayı amaç edinmiştir.
- Post-yapısalcılık, yapıyı bozmanın aslında onu daha iyi hâle getirmek olduğunu iddia etmiştir. Post-

yapısalcılık, yapıya derin bir kuşkuyla yaklaşmış, yapının mantığını kuracalamayı kendisine amaç edinmiştir.

- Post-yapısalcılık, Batı felsefesinde ve sosyolojisinde başat olan ikili ayrımlara (zihin-beden, doğruluk-yanlışlık, iyi-kötü, güzel-çirkin, siyah-beyaz gibi) karşı çıkmıştır.
- Post-yapısalcılık, Batı düşüncesinde çok önemsenen ve üzerine pek fazla soru sorulmayan “hakikat”e odaklanmış, hakikati sorgulamış ve onun yapısını çözmeye çalışmıştır.
- Post-yapısalcılık, Batı düşüncesinin temel unsurlarına saldırmış, modernliğe eleştirel yaklaşmış, aydınlanmanın ve aklın mirasına meydan okumuş ve ilerleme düşüncesine karşı çıkmıştır. • Post-yapısalcılık, bütüne ve bütüncül bakış açılarına eleştirel yaklaşmıştır.
- Post-yapısalcılık, kesinliğe vurgu yapan düşüncelere ve anlayışlara itiraz etmiştir.
- Post-yapısalcılık, tek anlamlı şeyleri yadsımış, çok anlamlılığını önemsemmiştir.
- Post-yapısalcılık, yapıbozum metodunu esas almıştır. Yapıbozum, sosyal yapının, sosyal kurumların ve siyasal mekanizmaların birey üzerindeki iktidarını açığa çıkarma yöntemidir.
- Post-yapısalcılık, sosyal yapıların ve kurumların birey üzerindeki hegemonyasına itiraz eden anarşist bir kuramdır. • Post-yapısalcılık, toplumu ve onun biçimlendirdiği hayatı despotik olarak görmüştür.
- Post-yapısalcılık, baskıcı olarak gördüğü topluma, yapıya ve sosyal ilişkilere eleştirel yaklaşmıştır.
- Post-yapısalcılık, iktidar ve iktidar ilişkilerine yoğunlaşmıştır. Post-yapısalcılık, insanların hayatlarında iktidar ilişkilerinin egemen olduğunu savunmuştur. Post-yapısalcılık, bir ağ biçiminde işleyen ve her yere yayılan iktidarın birey üzerinde yaratmış olduğu tahribatlara vurgu yapmıştır.
- Post-yapısalcılık, bilgi ve iktidarın birbirinden kopuk olmadığını ileri sürmüştür. Başka bir deyişle, post-yapısalcılık, bilgi ve iktidar arasındaki bağlantı üzerine odaklanmıştır.
- Post-yapısalcılık, bütüne ve bütüncül fikirlere karşı çıkmıştır. Bütüncüllük yerine parçalılık üzerine odaklanmıştır. Sosyal gerçekliğin parçalanmış olduğunu vurgulamıştır.
- Post-yapısalcılık, tıpkı postmodern kuram gibi, çoğula, paraçaya ve yerele daha önem vermiştir. • Post-yapısalcılık, bireyi önemsemmiştir. Post-yapısalcılık, sosyolojik analizlerinde bireyi merkeze koymuştur. Post-yapısalcılık, bireyi bütüncül söylemlerin ve yapıların iktidarından korumaya çalışmıştır.

POST-YAPISALCILIĞIN ELEŞTİRİSİ

Post-yapısalcılığa yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Post-yapısalcılık, gerek anahtar terimleri gerekse de temel tezleri itibariyle oldukça müphem bir kuramdır.
- Post-yapısalcıların mantıksız işlerle uğraştıkları, çoğu kez saçmaladıkları iddia edilmiştir.
- Post-yapısalcılık, büyük ölçekli yapıları çözümlemeyi göz ardı etmiştir. • Post-yapısalcılık, sosyal düzen, sosyal denge ve sosyal bütünleşme konularını ihmal etmişlerdir.
- Post-yapısalcılık, bugünkü dünyada var olan çelişkilere, sosyal eşitsizliklere, sömürüye, sınıf gerçeğine ve sınıf savaşıma duyarsız kalmıştır.

GİRİŞ

Yapılaşma kuramı, çağdaş sosyolojinin en yeni ve en gözde kuramıdır. Yapılaşma kuramı, 1980'lerden itibaren sosyolojik kuram literatüründe belirleyici bir pozisyona sahiptir. Bilindiği üzere, 19. yüzyıldan bu yana sosyolojide başta birey-toplum olmak üzere çeşitli düalizmler (eylem-yapı ve pozitivizm-hermeneutik düalizmi gibi) egemendir. Yapılaşma kuramı, söz konusu düalizmlere karşı çıkmıştır. Çünkü birey-toplum birbirleriyle ilişkilidir. Birey, topluma ait bir varlıktır. Toplumu olmayan birey yoktur. Toplum, bireylerden oluşur. Birey toplumla, toplum da bireyle bağlantılıdır. Birey ve toplumu birbirinden koparmak, onları birbirlerinden soyutlayarak tahlil etmek mümkün değildir. İşte, bu bağlamda, yapılaşma kuramı, sosyolojide birey-toplum bağlantısına işaret eden ana kuramdır. Yapılaşma kuramı, sosyolojide düalizmin (ikircikli durumun) aşılması için bireyi/eylemi temel alan mikro kuramlar ile toplumu/yapıyı esas alan makro kuramların bir sentezini yapmak ve böylece sosyolojik kuramı yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin ana kuramlarından biri olan yapılaşma kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Yapılaşma kuramını öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan işlevselciliğin, yapısalcılığın, post-yapısalcılığın, sosyal alışveriş teorisinin ve sembolik etkileşimciliğin daha iyi anlaşılmasına da imkân tanır.

YAPILAŞMA KURAMININ KÖKLERİ

Yapılaşma kuramının kökleri, sosyolojinin kurucularından Max Weber ile Emile Durkheim Durkheim'ın sosyolojik kuramlarına uzanır. Yapılaşma kuramı, sosyolojik analizin merkezine "bireyi" yerleştiren Weber ile sosyolojisinde "toplumu" ön plana çıkaran Durkheim'dan yola çıkmış, onların sosyolojilerini yeniden biçimlendirmeye çalışmıştır. Max Weber Sosyolojinin büyük ismi Max Weber, sosyolojik analizin birimi olarak bireyi ele almıştır. Weber, bireyi sosyolojinin merkezine yerleştirmiştir. Weber'in sosyolojisi, bireye ve onun eylemlerine, yani sosyal eyleme odaklanmıştır. Weber, sosyolojiyi, "sosyal eylemi yorumlayarak anlamaya çalışan" bir bilim olarak görmüştür. Weber, bireyin eylemlerini anlamaya yönelik sosyoloji çizgisiyle (yorumlayıcı sosyoloji anlayışıyla), yapılaşma kuramının önünü açmış bir sosyologdur. Emile Durkheim Sosyolojinin bağımsız bir bilim olmasında büyük bir rol oynayan Emile Durkheim, sosyolojisinde, bireye değil, topluma önem vermiştir. Durkheim, sosyolojik analizin birimi olarak toplumu ele almıştır. Durkheim, toplumu sosyolojinin merkezine yerleştirmiştir. Durkheim'ın sosyolojisi, esas itibarıyla toplumu inceler. Durkheim, sosyolojinin görevinin toplumu araştırmak olduğunu öne sürmüştür. Durkheim, toplumun kudretine ve birey üzerindeki gücüne vurgu yapan sosyoloji çizgisiyle (pozitivist sosyoloji anlayışıyla), yapılaşma kuramının inşasında etkili olmuş bir sosyologdur.

YAPILAŞMA KURAMININ ANA İSİMLERİ

Yapılaşma kuramı, günümüzün popüler sosyologlarından olan Anthony Giddens tarafından geliştirilmiştir. Yapılaşma kuramının tek temsilcisi, İngiliz sosyolog Anthony Giddens'tir. Anthony Giddens Günümüzde sosyoloji dünyasının yakından tanıdığı bir isim olan Anthony Giddens, eserlerinde ağırlıklı olarak sosyolojik kuramın temel problemleri üzerine kafa yormuştur. Giddens, sosyolojik analizlerde birey ile toplumun birbirinden kopartılarak ele alınmış olmasını sosyolojik kuramın ana problemi olarak görmüştür. Giddens, yapılaşma kuramında bireyi/eylemi ele alıp toplumu/yapıyı dışlayan kuramlar (mikro kuramlar) ile toplumu/yapıyı merkeze alıp bireyi/eylemi dışlayan kuramları (makro kuramları) eleştirmiştir. Giddens, sosyolojik kuramını birbirlerine sıkıca bağlı olan birey/eylem ile toplumun/yapının birlikte ele alması gerektiğini ileri sürmüştür. Giddens, yapılaşma kuramında özellikle makro kuramların (işlevselciliğin ve yapısalcılığın) eleştirisini yapmıştır. Başka bir deyişle, Giddens, hem bireyi pasif bir nesne olarak gören işlevselciliğe hem de yapıyı mutlaklaştıran yapısalcılığa eleştirel yaklaşmıştır. Giddens, yapılaşma kuramıyla, hem makro yapıları hem de bireyleri esas almıştır. Yapılaşma kuramına göre, yapılar bireylerin, bireyler ise yapıların dışında değildir. Yapılar, bireyin ve onun eylemin belirleyicisi olamaz. Giddens, yapılaşma kuramında daha çok bireyi ve onun eylemlerini ön plana çıkartmıştır.

YAPILAŞMA KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Yapılaşma kuramının anahtar terimleri, yapılaşma, yapının ikiliği, yapı, sistem, kurallar, kaynaklar, eylem, fail, faillik ve bireydir. Yapılaşma kuramının anahtar terimleri içinde en mühim olanı, yapılaşma terimidir.

YAPILAŞMA KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Yapılaşma kuramı, sosyolojide Emile Durkheim'dan ve Max Weber'den kaynaklı metodolojik ve teorik düzeydeki ikilik sorununa yoğunlaşmıştır. Yapılaşma kuramı, modern felsefenin ve sosyolojinin kurucusu René Descartes ile gündeme gelen ve sosyolojide bilhassa Durkheim ve Weber'le ön plana çıkan metodolojik düzeydeki pozitivism-hermeneutik, teorik bazda belirginleşen yapı-eylem ikiliğini aşma girişimidir.
 - Yapılaşma kuramı, modern sosyolojinin iki kurucu babası olan Durkheim'ın ve Weber'in sosyoloji anlayışları çerçevesinde inşa edilmiştir.
 - Yapılaşma kuramı, Durkheim ve devamcılarının sosyolojisinin (pozitivist sosyolojilerin), toplum/yapı konusunda güçlü, birey/eylem konusunda zayıf olduğunu, buna karşın Weber ve devamcılarının sosyolojisinin (yorumcu sosyolojilerin), birey/eylem konusunda güçlü, toplum/yapı konusunda zayıf olduğunu iddia etmiştir.
 - Yapılaşma kuramı, işlevselciliği reddetmiştir.
 - Yapılaşma kuramı, Durkheim'dan ziyade Weber'in sosyolojisini daha fazla önemsemiştir. Bu yönüyle yapılaşma kuramı, pozitivist sosyolojiden ziyade yorumcu sosyoloji geleneğine daha yakındır.
 - Yapılaşma kuramı, sosyolojik kuramın merkezi problemi olan toplum-birey ikiciliğine odaklanmıştır. Yapılaşma kuramı, toplum-birey düalizmini reddetmiştir.
 - Yapılaşma kuramı, toplum-merkezli kuramlarla birey-merkezli kuramların sentezini yapmaya çalışmıştır.
 - Yapılaşma kuramı, yapısalcılığın ve işlevselciliğin çok fazla önemsemediği bireyi ön planda tutmaya çalışmış ve onu yapıyla birlikte düşünmüştür. Yapılaşma kuramı, toplum ve bireyin birbirinden ayrı kavranamayacağını öne sürmüştür.
 - Yapılaşma kuramı, hem yapıyı hem de eylemi önemsemiştir. Yapılaşma kuramı, yapı ile eylem arasındaki karşılıklı ilişkiyi çözümlemeye girişmiştir.
 - Yapılaşma kuramı, yapıları, kurallar ve kaynaklar olarak ele almıştır.
 - Yapılaşma kuramı, yapının ikiliği fikrini ön plana çıkarmıştır.
- YAPILAŞMA KURAMININ ELEŞTİRİSİ**
- Yapılaşma kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:
- Yapılaşma kuramının güçlü ve yeterli bir sosyolojik kuram olmadığı iddia edilmiştir.
 - Yapılaşma kuramı, birey-toplum düalizmini aşmada basite kaçmıştır.
 - Yapılaşma kuramı, sosyal hayatta baskı, iktidar, güç, zorlama ve kısıtlamayı çok ciddiye almamıştır.
 - Yapılaşma kuramı, kapitalizmin, liberalizmin ve küreselleşmenin çelişkilerini ortaya koymada başarılı olmamıştır.
 - Yapılaşma kuramı, sosyolojik kuramın merkezi problemi olarak birey-toplum düalizmini görmüş, böylece sınıfı sosyolojik analizin kalbine yerleştiren Marx'ı devre dışı bırakmıştır.
 - Yapılaşma kuramı, sınıf savaşımı, adaletsizlik, yoksulluk, sefalet, sömürü ve eşitsizlik gibi konulara duyarsız kalmıştır.

GİRİŞ

Doğu-Batı çatışması kuramı, dünyada ilk kez, insanlık tarihini, toplumları ve sorunları, Doğu-Batı ayrımı ve Doğu-Batı çatışması bağlamında değerlendiren tek sosyolojik kuram olma özelliğine sahiptir. Doğu-Batı çatışması kuramına göre, Doğu uygarlığı ile Batı uygarlığı, Doğu toplumları ile Batı toplumları gerçek hüviyetine Doğu-Batı çatışması sayesinde kavuşmuştur. Doğu-Batı çatışması kuramı, yerli ve millî bir kuramdır. Doğu-Batı çatışması kuramı, sosyoloji dünyamızın aydınlık yüzüdür. Doğu-Batı çatışması kuramı, bize ait olan ve ülkemizi önemseyen bir kuramdır. Doğu-Batı çatışması kuramı, şimdiye değin bu kitapta gördüğümüz on üç kuramdan farklı bir konumdadır. Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk sosyologları tarafından 1960'larda ortaya atılmış ve 1990'lardan itibaren ise büyük bir gelişme göstermiştir. Daha açık bir deyişle, Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk sosyolojisinin öncü isimleri Kemal Tahir ve Baykan Sezer tarafından inşa edilmiş, Ertan Eğribel, Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Ufuk Özcan ve Sezgin Kızılçelik'in katkılarıyla günümüzde ön plana çıkmıştır. Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk toplumuna Batı sosyolojisinin kuramlarının penceresinden bakmaya itiraz etmiştir. Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk sosyolojisinin ana kuramı olma özelliğine sahiptir. Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk toplumunun tarihini, bugünü, geleceğini en derinden etkileyen çatışmanın Doğu-Batı çatışması olduğunu vurgulamıştır. Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk toplumunun sorunlarını Doğu-Batı çatışması içinde değerlendirmek gerektiğine işaret etmiştir. Diğer yandan Doğu-Batı çatışması kuramı, yalnızca Doğu uygarlığı ve ona mensup Türk toplumunu değil, aynı zamanda, Batı toplumlarını da açıklama amacı taşır. Bu ünitenin amacı, çağdaş sosyolojinin en mühim kuramlarından biri olan Doğu-Batı çatışması kuramını ana hatlarıyla tanıtmaktır. Doğu-Batı çatışması kuramının öğrenilmesi, aynı zamanda, çağdaş sosyolojide etkin olan ve şimdiye kadar gördüğümüz kuramlardan hiçbirinin Türk toplumunu ve tarihini açıklayamayacağı gerçeğini kavramamıza da imkân tanır.

DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMININ KÖKLERİ

Doğu-Batı çatışması kuramının kökleri, bu topraklardadır. Onun ana damarları, Doğu uygarlığına mensup Türk toplumunun temel özelliklerine, genel eğilimlerine ve onun tarihi gerçeklerine uzanır. Bunun yanı sıra, Doğu-Batı çatışması kuramı, "Doğu düşüncesi"nden de beslenmiştir. Ayrıca, Doğu-Batı çatışması kuramının dayanakları arasında Siyasetnâme'ler (özellikle de Nizamülmülk'ün Siyasetnâme'si ve Firdevsi'nin Şehnâme'si) ve tarihçilerimizin metinleri (bilhassa Naima ve Cevdet Paşa'nın eserleri) ağırlıklı bir yere sahiptir.

DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMININ ANA İSİMLERİ

Doğu-Batı çatışması kuramının ana isimleri, Kemal Tahir, Baykan Sezer, Ertan Eğribel, Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Sezgin Kızılçelik ve Ufuk Özcan'dır. Kemal Tahir, Batılı kuramlara, şablonlara ve şemalara göre düşünmeye karşı çıkmıştır. Kemal Tahir, toplum farklılaşmalarını önemsememiş, Doğu toplumları ile Batı toplumlarının birbirlerinden farklı olduğu gerçeğini, inşa ettiği Doğu-Batı çatışması kuramının merkezine yerleştirmiştir. Kemal Tahir, Türk toplumunun gerçeklerini, birikimini ve toplumlar arası ilişkilerde oynayacağı rolleri belirginleştirmiştir. Kemal Tahir, Türk toplumunu ele alırken tarihe yönelmiş, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde özenle durmuş, toplumumuzun bugünkü meselelerinin çözümünün Osmanlı'da saklı olduğunu bildirmiştir. Baykan Sezer, Baykan Sezer, Kemal Tahir'den etkilenmiştir.

Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin ana ismidir, Doğu-Batı çatışması kuramının mimarıdır. Baykan Sezer, Batı düşünce kalıplarının ve sosyolojisinin dışında, Türkiye'de takım anlayışından hareket edenlerin karşısında bir yerli, yerli olduğu kadar evrensel bir sosyoloğumuzdur. Baykan Sezer, Batılı sosyolojik kuramlarla Türk toplumunun gerçeğinin kavranamayacağını belirtmiştir. Baykan Sezer, Türk tarihi ve düşünce geleneğiyle ilişki kuracak ve sorunlarımızı çözecek yerli sosyoloji (Türk sosyolojisi) geleneği oluşturma gayreti içinde olmuştur. Baykan Sezer, kendisine ilgi odağı olarak Türk toplumunu seçmiş ve Türkiye'nin sorunlarına kafa yormuştur. Baykan Sezer, Türk toplumunun sorunlarının kaynağında toplumlar arası ilişkilerin bulunduğunu ileri sürmüştür. Baykan Sezer, Türkiye'nin Doğu-Batı ilişkilerinin yönlendiricisi olduğunu vurgulamıştır. Baykan Sezer'in ana tasası, Türk toplumunu ve tarihini Doğu-Batı çatışması ekseninde açıklamaktır. Ertan Eğribel, Ertan Eğribel, Türk sosyolojisi, Doğu-Batı çatışması, sosyolojide yöntem, sanat, edebiyat ve müzik alanlarında ciddi eserlere imza atmış, kalburüstü bir yerli sosyoloğumuzdur.

Eğribel, Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin tanınması ve yaygınlık kazanması için büyük bir

mücadele vermiştir. Hacı Bayram Kaçmazoğlu Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Türk sosyoloji tarihi konusunda en etkili metinlere imza atmış, bu konuda ana referans kaynağı hâline gelmiş yerli bir sosyoloğumuzdur. Kaçmazoğlu, Türk sosyoloji tarihini derinliğine irdeleyerek Doğu-Batı çatışması kuramına büyük katkı yapmıştır. Ufuk Özcan Ufuk Özcan, Ertan Eğribel ile birlikte Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisinin etkin hâle gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. Özcan, Baykan Sezer'in biçimlendirdiği Doğu-Batı çatışması kuramının özgünlüğünü, özellikle de Karl Marx'ın sınıf çatışması kuramından farklılığını ve aynı zamanda kapsayıcılığını ön plana çıkarmıştır. Sezgin Kızılcelik Sezgin Kızılcelik, diğer Doğu-Batı çatışması kuramcılarından farklı olarak Batı sosyoloji tarihine ve kuramlarına daha fazla odaklanmıştır. Çünkü Kızılcelik, Doğu-Batı çatışması kuramının “Doğu” kısmına nazaran biraz geri planda kalan “Batı” tarafını (Batı uygarlığını ve Batı sosyolojisini) eleştirel bir bağlamda tahlil ederek Doğu-Batı çatışması kuramını daha sağlam hâle getirmiştir. Kızılcelik, Doğu-Batı çatışması kuramını Batı uygarlığına ve Batı sosyolojisine daha fazla yoğunlaşarak yeniden biçimlendirip geliştirmiştir.

DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMININ ANAHTAR TERİMLERİ

Doğu-Batı çatışması kuramının anahtar terimleri, Doğu, Batı, toplum farklılaşmaları, sınıf merkezli toplumlar, devlet merkezli toplumlar, Türk toplumu, Batı sosyolojisi, Türk sosyolojisi, Batılılaşma, Doğu uygarlığı, Batı yayılcılığı, Batı barbarlığı, Batı bataklığı, yerlilik, toplumlar arası ilişkiler ve Doğu-Batı ayrımıdır. Bu kuramın ana terimi, Doğu-Batı ayrımı terimidir.

DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMININ TEMEL TEZLERİ

- Doğu-Batı çatışması kuramı, Doğu-Batı ayrımı yapmış, toplumları bu ayrım içerisine yerleştirerek analiz etmiştir.
- Doğu-Batı çatışması, yeni bir durum değildir. İnsanlık tarihini, Doğu-Batı çatışması tarihi olarak ele almak mümkündür.
- Doğu-Batı çatışması kuramı, çağdaş sosyoloji kuramlarından hiçbirinin Türk toplumunu ve tarihini açıklayamayacağını iddia etmiştir.
- Doğu-Batı çatışması kuramı, Türk toplumunun toplumsal özellikleri ile Batı toplumlarının toplumsal niteliklerinin birbirleriyle asla uyuşmadığını kabul etmiştir.
- Doğu-Batı çatışması kuramına göre, Doğu toplumları, sınıfsal yapıların gelişmediği “devlet merkezli toplum”lar iken Batı toplumları, “sınıflı toplum”lardır.
- Doğu-Batı çatışması kuramı, Batı tarihine dönük tarihsel bölümlendirmelerin (İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ) Türk tarihi için geçerli olmayacağını ileri sürmüştür.
- Doğu-Batı çatışması, tarihin ve toplumların ana dinamizm kaynağıdır.
- Dünyada var olan Doğu-Batı çatışmasını bilmezlikten gelmek, Batı örneğini ve Batı'nın iç çelişkilerini tarihin temel açıklayıcı nedeni olarak ele almak, Türk toplumunu, tarihini ve gerçeğini kavramamıza engel teşkil eder.
- Doğu-Batı çatışması, hem Türk toplumunun bugünkü sosyal yapısını ve gerçeğini hem de tarihteki yerini anlamamıza imkân tanır. Sorunlarımızı çözmemize, toplumlar arası ilişkilerde etkili olmamıza olanak sağlar.
- Doğu-Batı çatışması kuramı, sadece Doğu uygarlığı ve ona mensup Türk toplumunu değil, aynı zamanda Batı toplumlarını da açıklama amacı taşır.
- Doğu-Batı çatışması kuramı, yerli bir kuramdır. Yerli olduğu kadar evrensel bir kuramdır da. Türk sosyolojisinin dünya sosyolojisi literatürüne yaptığı en önemli ve aynı zamanda tek kuramsal katkıdır.

DOĞU-BATI ÇATIŞMASI KURAMININ ELEŞTİRİSİ

Doğu-Batı çatışması kuramına yöneltilen eleştiriler şunlardır:

- Doğu-Batı çatışması kuramı, genellikle Huntington'ın “uygarlıklar çatışması” görüşü ile karıştırılmış ve özgün olmadığı iddia edilmiştir.
- Doğu-Batı çatışması kuramı, Doğu toplumları içerisinde ağırlığı sadece Türk toplumuna vermiştir. Başka bir deyişle, Doğu-Batı çatışması kuramı, İran, Çin ve Hindistan gibi önemli Doğu toplumları üzerine yoğunlaşmamıştır.
- Doğu-Batı çatışması kuramının Türk toplumunu diğer Doğulu toplumlarla aynı kefeye koymasının hatalı olduğu iddia edilmiştir.
- Doğu-Batı çatışması kuramının dünya toplumlarını Doğu toplumları ve Batı toplumları şeklinde ele alması eleştirilmiştir.